

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

ԼՐԱԳԻՐ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ

ENCYCLOPEDIE (مجموعه علوم)

ԽՄԱՐԱԿՆԵՏ

ՏԵՕՐԷՆ

Ղ. ԲՈՒԱՏ

Վ. Գ. ԶԱՐԴԱՐՅԱՆ

Բ. ՇՐՋԱՆ

ԹԻԻ 10

1898 ՄԱՅԻՍ 9

Ամեն տեղի համար ծառեկան կանխիկ 50 դահ: Վեցամսեայ 25, իսկ եռամսեայ 13 դահ: Օտար երկրաց համար ծառեկան կանխիկ 15 ճրանգ: Թղթատարի ծախքը խմբագրութեան կը վերաբերի: Հատը 40 փարայ: Գաւառներէ բօսքի բոլ ու կ'ընդունուի 100 դրուցի տեղ 105 դրուց:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- ՄԻՋՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ. — Մեր ուսուցիչը:
- ՊԼՈՒՋ. — Թթաստանները:
- ԳԱՌԵԻԿ Ա. ԲԱՐՈՒՆԱԿԵԱՆ. — Հայերէն ուղղագրութիւն. — Մասամբ զիւրացած Բ.:
- ՔԱՐՈՂ. — Վարագոյրին ետեւէն. — Դառնահողին:
- Կ. Մ. ՄԱՆԱՔԵԱՆ. — Զմերուկի որդիքը:
- Ղ. ԲՈՒԱՏ. — Երկրագործներուն եւ պարտիզականներուն համար. — Միջատասպան դեղեր:
- Ղ. ԲՈՒԱՏ. — Վարդալուծները ի՞նչպէս ջնջելու է:
- Ղ. ԲՈՒԱՏ. — Շերամաբուժութիւնը — Բաւթէօռեան դրութիւնով:
- Նուէրներ. — Թղթակցութիւնք:
- Զբօսանք. — Հանելուկ թիւ 2:

Հատը 40 փարայ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ

Կ. Պոլիս Չախմաքիլար եօղուտու Զիւմպիլի հաս Թիւ 28

Պէլէ. — Պ. Պ. Հ. Մանուկեան, Յ. Շէ-
լէֆեան, Յ. Արայճեան, Մ. Համբարձում-
եան և Գարթալցի. — Իշէր, Ա. Կիւա-
եան. — Ստացանք հանելուկին լուծու-
մը, ճիշդ էր:

Մալար. — Պ. Վ. Մ. Չոլաքեան. —
ընկալագործը կ'ստանաք:

Գահէրէ. — Պ. Մ. Պ. Նաթանեան. —
Նոյն պատասխանը ձեզ ալ:

Բաշար. — Պ. Կարապետ Բէհեանեան.
— 1 թիւէն կ'ստանաք, վեցամեայ բա-
ժանորդ նշանակեցինք, ընկալագիրը կը
զրկենք Զմիւռնիոյ մեր յարգելի գոր-
ծակալին:

Պաշար. — Պ. Ա. Մարեան. — Ստա-
ցանք 50 դրուշ, նոր երկու ընկալագիր
եւս կը զրկենք, չնորհակալութիւն:

Իշէր. — Յ. Չափեան. — Ստացանք
նամակնիդ, պակաս թիւերը կը զրկենք:

ՉԲՕՍԱՆՔ

ՀԱՆՆԵԼՈՒԿ ԹԻՒՒ 2

Բառ մըն եմ երկու վանկով,
Կ'ուզես զիս, թէ ունենաս սով,
Ձգէ որ միշտ, ճաշի ատեն.
Կը մանամ ներս մարդոց բերնէն,
Շինուած եմ ես ուտելիքէ:
Առջի մասս քարուկիր է,
Իսկ երկրորդս ալ, գաղտ չեմ պահեր,
Ըսեմ քեզի նա մի բայ է:
Վերջէն երեք գիր թէ զատես,
Բառ կ'ունենաս, բառեր կազմես:
Փայտահարի մը ձեռքի դործի,
Գոտի որ հանելուկն լուծուի:

Թիւ 1 հանելուկի պատասխանը յաջոր-
դիւ:

Թիւ 2 հանելուկին պատասխանները մին-
ջեւ յառաջիկայ հինգշաբթի կ'ընդունուին:
Առաջին անգամ լուծողը կ'ստանայ 1 եռամ-
սեայ Հանրագիտակ:

Որ 25 տարիներէ ի վեր զինուորական
և քաղաքային հիւանդանոցներու մէջ
պաշտօն վարած է, պատիւ ունի ծա-
նուցանել թէ՛ այս անգամ իւր բնա-
կութիւնը հաստատած է Գատը-Գիւղ
Պատէմ փողոց թիւ 12. ուր հիւանդ
կ'ընդունի ամեն օր, ի մասնաւորի աչքի
հիւանդութեանց: Իսկ Չարեքչաթի և
Ուրբաթ օրերը կը գտնուի Հայոց եկե-
ղեցւոյ գիմնաց. Չպուքճեան Լեւոն է-
ֆէնախի հանրածանօթ Գեղարանը, և
հոն իրեն գիմնոյ աղբաս հիւանդները
ձրի կը դարմանէ:

4--10

ՄԵՆ ՄԹԵՐԱՆՈՅ ԴԵՂՈՐԷԻՑ

1. ԱՐՄԱՆԱՆԵԱՆ ԵՒ Ս. ԲՄԻՐՁԷ

Կ. Պոլիս Ծնագիտան խանի քակ թիւ 3

Վաճառատունս պատրաստ է մատա-
կարարել մեծ ու փոքր քանակութեամբ
ամէն տեսակ թաղի գեղորայք. վերա-
բուժական գործիքներ, Անգլիական և
Գաղղ. պատրաստ դեղեր, գծեալներ,
գինիներ և հանքային ջուրերու մեծ
մթերք մը, յարմար գներով: Լ. Ասլան-
եան և Ս. Էմիրզէ լինկերութիւնը երկար
ատեն անձնական փորձառութիւններ
ունին. Ամեն ջանք և աշխատութիւն չեն
խնայեր իրենց յաճախորդներն գոհացն-
ելու համար, մասնաւոր ուշադրութիւն
կը հրաւիրենք գաւառաց համար, որոնց
կը զրկեն դեղորայք, ամենայն արա-
գութեամբ, թարմ և մատչելի գներով:
Չարաճճի միւլիներու և լուերու եւլն.
Համար միջատասողան փոշի Poudre isecti-
cide մեծաքանակ բերել տուած ենք
ուղղակի ծալմացիայէն, որուն համար
մասնաւոր ուշադրութիւնը կը հրաւի-
րենք յարգոյ հասարակութեան:

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

ԼՐԱԳԻՐ

Գրական եւ Գիտական

Encyclopedie

{مجموعه علوم}

Բ. ՇՐՋԱՆ

ԹԻԻ 10

1898 ՄԱՅԻՍ 9

ՄԵՐ ՈՒՏԵԼԻՔԸ

Օրուան բոլոր հոգնութիւնը, գիշերուան անհատնում սրտմաշուքը, ա՛հ, պատառ մը չոր հացի համար է: Ո՛ր պիտի մնային արուեստն ու գիտութիւն, ուսումն եւ ճարտարութիւն՝ եթէ հացի խնդիրը չըլլար: Այո՛, հացը զոր Աստուծո՛մէ կը խնդրենք եւ որ սակայն առանց աշխատելու չենք կրնար վաստկել:

Աս քանի՜ մէկ ջանամք հոգնիմք,
Հազար կերպով մենք աշխատիմք.
Եւ դու միայն դու անկուտս փոր
Կլլես քանիս քու ծոցդ խոր
Մեր պատասխան կերակուրներ,
Այսպէս քսին որ մ'անդամներ:

ԲԱՉՄԱՎԷՊ

Երիտասարդութեան անսպառ կորովը, ջիղերուն պէտք եղած ոյժը, քնքոյշ այտերուն թարմ վարդերը, ասոնց բոլորը սնունդն է որ կը պարգեւէ. ուստի որչափ ալ հոգնինք լաւ ուտել եւ խմելու՝ նոյնչափ եւ աւելի իրաւունք ունինք:

Փափկակերպաց աչքը լոյս, կեր ու խում, ասկէց աղէկ ի՞նչ կայ: Ախորժակդ ինչ որ ուզէ՝ կեր. սիրտդ ինչ որ քաշէ՝ կեր. բայց զգո՛յշ, նայէ որ գոժարամարտութեան չի հանդիպիս:

Բժիշկ... ի՞նչ սխալ բան, կարծել որ բժիշկը մեր առողջութիւնը կը պահպանէ. մեր առողջութեան պահպանը մենք ենք, բժիշկը հիւանդութիւնը միայն կը դարմանէ, եւ հիւանդութիւնը շատ անգամ անժուժկալութենէ յառաջ կուգայ:

Մեր հայրերը շաբաթը երկու անգամ, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ պահք կը բռնէին. Դժ պահքն եւ միւս պահքերէն զատ, որով տարիին կէսը ողջախոհ կեանքով մը կ'անցնէր: Խօսքը մէջերնիս՝ հիմա ունեցողին համար ամեն օր բարեկենդան է, իսկ չունեցողը ուտիք ի՞նչ է չի գիտեր, ուզէ չուզէ ամեն օր պահք կը բռնէ:

Ուստի ի՞նչպէս համարձակիմ ծոմապահութեան խօսքն ընել, քանի՞ներ հին գլուխ պիտի կարծեն զիս: Հին թող ըլլայ, ի՞նչ փոյթ: Այն բարեյիշատակ օրերուն մէջ ատամնաբոյժ հաղիւ կը տեսնուէր, այնպէս որ՝ ամեն մարդուն ծամոցը բերնին մէջ ամբողջ էր: Հիմա գտիր քսանը անցուցած երիտասարդ, եւ նոյե՛ բերնին մէջ քանի՞ ակռայ ունի:

Այն բարեյիշատակ օրերուն մէջ կը ծերանային կ'երթային, այն ատեն միայն ալիքը գլխուն վայելուչ զարդ մը կըլլար, հիմա գտիր քսանը անցուցած երիտա-

սարդ՝ և նայէ թէ որուն մաղին մէջ ճերմակ չէ ինկած :

Այն բարեյիշատակ օրերուն մէջ մարդեօթանասուննոց մը ըլլալու էր որ՝ կուզիկը տնկէր, հիմա գտիր քսանը անցուցած երիտասարդ՝ և տես : Եթէ օղը քիչ մը խոնաւ փչէ կը հաղայ, կը թքնէ, կուրծքը կը բռնէ, կը ծռի : արդեօք է՞նչընէ՞նչ : Ե ի՞նչ է որ ես ալ չեմ գիտեր, բայց խռուած ծերուկի մը պէս կուզիկը կը տնկէ :

Եւ ասոնց ամենքը ինչո՞ւ են արդեօք վասն զի մարմնոյն տուղջութեան պահպանման խնդիրը ըստ արժանւոյն չենք ըմբռնած և կը կարծենք որ անյագ որկորուստը լեցնելով պիտի ապրինք :

Շիտակը խօսելով՝ ես ուտել և խմելու հակառակ չեմ ժողովրդեան առածը կ'ըսէ՝ ձեռքդ՝ գործի, հոգիդ՝ կեր : Եւ գիտեմ որ աղէկ ուտողը՝ աղէկ ալ կ'աշխատի, բայց նկատէ որ աղէկ ուտելն է պայման, խելք չէ՝ էջն ու գէշը փորը լեցնել :

Համադամ կերակուրներէ աւելի՝ անընդարար կերակուր ուտելու է, շատ և շուտ ուտելու տեղ՝ ընտրանք և ծանր ծանր ուտելու է : Հապա ի՞նչ ըսենք անոր որ՝ կը փորձէ շատ ու աղէկ ուտել : Եթէ մարսէ աղէկ ա՛, անանկին ստամոքսը կերակուրի բռնակիր է :

Անիշտը ի՞նչ գործ է, կ'աղաղակէ տան տիկինը, երբ կը տեսնէ որ գիմացինը կը թշն ու կը թշն և պայթելու չափ կ'ուտէ, իրաւ որ չեմ գիտեր որ օրէն մնացած է այս ոճը, թերեւս որկրամոլութեան չաստուած մը կար և մինչեւ հիմա նոյն չար ոգին մեզ շատակերութեան կը մղէ :

Տեսէք սա կունտ ու կլոր մարդը՝ թունշը կուրծքին վրայ երկու կը ծալուի, անշուշտ նախնիք այս մարդուն համար հնարեցին որովայնու բառը : Անանկը իր գիւրուցը մեծցնելէն ուրիշ բան չի գիտեր : Նախ կ'ուտէ, կ'ուտէ որ վրայ

գայ, ետքը դեղ կ'առնէ որ նիհարնայ, Օղափոխութիւն, մարմնամարդ, ամեն բան իրեն համար շահ մը չունի, օր մը յանկարծ սրտի կաթուածէ կը մեռնի կ'երթայ :

Եւ տես սա մարդը՝ որուն աչքերը ճպոռտած են, լեզուն թանձրացած է, գլուխը կը դառնայ, սիրտը խաղ կ'իյնայ, կը գանգատի որ դժուարամարտութեան հանդիպած է : աղէկ նայէ իրեն ասիկա ալ անհարկի ուտող մին է, որ կերածը ճարպի չէ կրցեր փոխել :

Բժիշկներէն մի սպասէք՝ որ լրագրաց մէջ ժողովրդոց առաջնորդեն : Անշուշտ պատուաւոր բացառութիւնները չենք մոռնար : Բայց ո՞ր բժիշկին հոգն է հատեր որ այցելագիրը կ'որոնցնէ յօդուած մը գրելու համար, և ժողովուրդը իր ուտելիքէն զուշացնէ, բժիշկին գործին չի դար մեզ առողջ տեսնել, որչափ իրեն ոտքը շատ հիւանդ երթայ՝ այնչափ շատ գործ կ'ունենայ :

Գոնէ մենք խելաբերինք, ի՞նչ կը նշանակէ լաւ ուտել մեղէն, ձկնեղէն, խմորեղէն, անուշեղէն և քանի մը տեսակ պտուղ ալ ներս զրկել, և ասոնց ամենուն վրայ լաւ գինի մը տնկել : Առտուն կեր, ցորեկը կեր, իրիկուան դէմ կեր, գիշերը կեր, ասոր ստամոքս կը գիմանայ, այս ի՞նչ վայելք է որ ես չեմ հասկնար :

Անգին կը տեսնես ուրիշ մը՝ որ միւս ծայրն է անցեր՝ չուտեր, չի խմեր, բերնէն կը կտրէ, կը ցամքի, կը կռնծի, աս ալ ուրիշ տեսակ աստ մքն է, որ կծծի ու թեմա մարդը կը փճացնէ, այնչափ խնայեմ կ'ըսէ որ՝ սովամահ կը ըլլայ :

Մեր հայրերը մենէ աղէկ ապրել գիտէին, անոնք ոչ բերաննուն կը կտրէին ոչ ալ քսակնին պանդուկապետին ձեռքին մէջ կը պարպէին, ամեն մարդ իր ուտելիքը չէր ամչնար տուրակին մէջ լեցուցած տուն կրելու, և ամեն տանտիրէն իր ընտանիքին կերակուրը կը պատ-

բաստէր, և այսպէս հարուստէն մինչեւ աղքատ բերնի համով պատառ մը բան կ'ուտէին:

Այն օրհնեալ ժամանակէն մնացած է որ՝ մեր մէջ բարեկեցիկ ընտանիքներ դեռ աւանդաբար իրենց առաջը իրենք կը պատրաստեն, և տանտիկինը ամօթ չի սեպեր այն օրը խոհանոց իջնալ, բայց այն ձեռքը որ վարդ կըստկէ, չի՞ կրնար նոյնպիսի յաջողութեամբ բանջար ալ ստկել, ի՞նչ կըլլայ ամօթ է՝ վերջը ո՞վ պիտի ուտէ: Եւ եթէ տան տիկինը իր պաշտօնը զանց առնէ՝ էրիկ մարդը ինչպէ՞ս կը վարուի: Ան՝ ալ աւելի անշնորհք կերպով:

Պատրաստ կերակուրներու թիւը և համարը չի կայ, ցերեկին ցանկի վրայէ ուզածը կ'ընտրէ, կարծես՝ մրցումի ելեր է ճաշարանատէրը հարստացնելու: Ա՛րեանելի մարդ՝ ըսէ մէկը իրեն, այդ ամեն օրուան ըրած ծախքդ եթէ վրայէ վրայ դնես՝ և սունդ խարճես, թէ աւելի լաւ կ'ուտես և թէ աւելի աժան:

Աւելորդ կերակուրներու երեսէն ժողուած եղը, հոտելու մօտ կէս փստած միսը, մթնոտած խմորեղէնները՝ որ հազարու մէկ թիւթիչ երեւոյթի տակ աչքերդ խաբել կը ջանան, միթէ այնքան հրապոյր ունի՞ն՝ որ քեզ մոռցնել տան ճաշարանի մը խոհանոցին և քու տանդ խոհանոցին տարբերութիւնը: Ո՞րն է մաքուրը, ո՞րն է աւուղջարարը:

Եւ սակայն այս ամեն աղտոտութիւնները գիտնալէ ետք, քանի՞ քանի ամուսիններ՝ երբ գիշերը տուն կը դառնան, իրենց կինը կը կշտամբեն որ բերնի համով կերակուր մը եփել չի գիտեր: Հարուստի և աղքատի խտրութիւն չեմ ընել, թող մէկը հարուստ ըլլայ, նախապէք իր տանը խոհարարին գլխուն թափելը, իր տանը ընթացքին հաճելը ըսել է:

Դոնէ՛ եկէք անգամ մը պանդոկի մը ճաշի ցուցակը մէկտեղ աչքէ անցունենք:

Որչափ յոգնեցուցիչ դրութիւն և աստամբար մեղեցնող կերակուր: Միս, միս, դարձեալ միս: Շիշ + եղապը, խոտ + եղապը, պէտէր + եղապ, չեօփ + եղապը, խոտ + եղապը, պէտէր + եղապը, օրման + եղապը, խախտ + եղապը եւ այլն, եւ այլն: Եթէ միայն քէպապներուն անունը յիշեմ, Հանրապետական էջերը կը լենան և տեղ չի մնար պէթլէֆէն, + ինչ-չէֆին և պրոշտին:

Եւրոպացիք՝ որ աւելի ցուրտ կլիմայի տակ կ'ապրին, և մենէ աւելի միտ ուտելու պէտք ունին, իրենք ալ անդարաբարձեր են իրենց դրութեան ապականաբար ըլլալը, ու կը ջանան իրենց սննդեան պէտք եղած կերակուրները բարեխառնել, աւելի բանջարեղէն ուտել:

Իրաւ ամեն ժողովուրդը իր նախասիրական կերակուրը ունի, Յոյները առատութեամբ ձուկ կ'ուտեն, Արեւելցիք տեսակ տեսակ խմորեղէններ, մենք ընդհանրապէս ձիթալիւղ և եւրոպացիք միս, դարձեալ միս:

Ո՞վ չի յիշեր մեր պաշտօնները, բաւական պաշտօն, + ապա պաշտօն, միտք պաշտօն, եւ այլն: Ո՞վ չի յիշեր մեր դրացիներուն փախչումը, պէտէն, լեֆան և պոչաւ, ասոնց յանցանքը ի՞նչ է. որո՞ւն բերնին ջուրը չեն վաղցրներ:

Ուստի նորէն մեր կերակուրները մեր շահածուկ կլինելուն վստահինք, և չամբնանք զիրենք քաջալերել երբ կը ջանան մեզի գոհ ընել: Դարձեալ հին մարդոց պէս չ'ամբնանք մեր քրոջը, մեր մօրը կամ մեր կնոջը դէմքին ժպտիլ և ասելու համար է, յետոյ դառն ըսել:

Այո՛, մեր սիրելիներուն ձեռքը թող միշտ դալար մնայ, չէ՞ որ դալարը կեանքի և երջանկութեան նշանակ է, ա՛հ երբէք չի պիտի կրնանք ուրախ ըլլալ, եթէ չի գիտնանք գնահատել զմեզ և մերինները, հոգ չէ որ տակաւ նոր կերակուրներ մտնան մեր մէջ ու հիներ մոռցունին,

բայց անոնց պատրաստութեան հոգը մեր տունի կիներուն վստահինք։

Յիրաւի հիմա պատմական բանի մը պէս՝ մեր մէջ կը յիշատակուի եւեւ որ հարսնէ՛ք և աւանդական ռիթմը բաշտէ՛ք, շատեր պիտի զարմանան երբոր իմանան թէ՛ ի Պէյքօղ լաւագոյն բաշտէ կեփուի եղեր, թէ ընտրելագոյն էշկէ՛ղէն թափուգ-Բազար կը պատրաստուի եղեր, թէ Գալլը-Ձէշմէ համբաւ ունէր թեպէտք որ պատրաստելու և թէ մէկ հատիկ կէփուի մէջ կը դառնուի Պալլը-Բաղար։

Ասոնք 50—60 տարի մեզ հետ կը տանին ու քիչ մը հինցած են, բայց ան որ հիննալ չի գիտեր մեր և մերիններուն սէրն է, եւեթ մը որչա՛փ պէտք է ուրախանայ, երբ իր կինը դառնայ ու ըսէ. «Քեզի անանկ կերակուր մը եփեմ՝ որ՝ մատներդ ալ հետը մէկտեղ ուտես»։ Կնոջ համար իր էրիկը գոհ ընելէն աւելի պարծենալու ի՞նչ բան կայ։

Այո՛, մատները որ մեծ դեր խաղացին կերակուր պատրաստելու մէջ, մատները որ բնական պատառաքողներ էին։ Շատ զարմացայ երբ անցեալները մեր լրագիրները գրեցին որ՝ պատառաքողի գործածութեան յարելեանը տօներ են եւրոպայի մէջ։

Արդ՝ որչափ կը յիշեմ Վրդ դարէն շատ վեր չ'ելլեր անոնց մէջ պատառաքողի գործածութիւնը, մինչդեռ մենք ի վաղուց գիտէինք, և անշուշտ հաճելի անակնկալ մը պիտի ըլլայ ընթերցողին, ինչ որ մեր ծերուկ խորհնացին այս մասին կ'աւանդէ։ Կ'ըսէ թէ՛ «Արգամի իրաւունք տրուեցաւ երկու ականջները օղ դնել, մէկ ոտքը կարմիր զգեստ հագնել, ոսկի բաժակով գինի խմել, ոսկի դգալ գործածել և որ զարմանալին է ոսկի պատառաքող գործածել»։ (Խոր. էջ 267, տպ. Վննեսիկ 1881)։

Նայեցէք որչափ պատկառելի հնութիւն ունի վերոգրեալ հատուածը։ Դո՛ւմետիոսի և Տրայեանոսի ժամանակակից

ըլլալէն դատելով՝ Յ. Տ. 96, 98ին ասեանները պէտք է դնենք այս դէպքը։ Եւ այս որչա՛փ մեզի իրաւունք կուտայ մեր ընթերցողները զգուշացնել կերակուրի մասին օտարամուտ սովորութիւններէ։ Կը տեսնենք որ նոր, օգտակար բան մը չունինք անոնցմէ սորվելիք։ Մենք մեզի յարմար եղած կերակուրը ընտրենք, և գեղացին թէ քաղացին՝ չի մոռնայ իր Ռիմօն, Գալլըշը, Բաշտը իր հարսնէ, իր կերակուրը ինքզինքին համար պատրաստել, իր քսակին յարմար ցընել։

Այո՛, եթէ «Ինչ որ մեզի համար կարեւորն է», կ'ուզենք առողջ և երջանիկ ապրիլ՝ կեր ու խումի, մասին յարգենք մեր հայրերուն հի՛ւն, հին բարի սովորութիւնները, որոնք նուիրագործեալ են կրօնական զգացմամբ և օրհնեալ աւանդութեամբ։

ՄԻՀՐԱՆ ՅԱՎՀԱՆՆԵԱՆ

ԹԹԱՍՏԱՆՆԵՐԸ

Նախորդ յօդուածովս երկրագործութեան պէտքը շեշտեցի. այս անգամ կուգամ խօսիլ գաւառիս ժողովրդական արուեստ դարձած շերամաբուծութեան մէկ ճիւղին վրայ. որ է թթենիներու մշակութիւնը։ Կը հետեւիմ Հանրագիտակին Շերամաբուծական կարի հասկնալի դասընթացքին, արդէն առաջին թիւերէն կարելի էր գուշակել թէ այդ թերթը կատարելապէս օգտակար պիտի հանդիսանար. իր լեզուն և զուտ փորձառական մէթօտը յոյժ կը տարբերի Հ. Քաջունիի գիտական նորարանութիւններէն, այսպէս քսենք. Երբ Վեր. Հայրս դէպ ի մեր վիճակը արուեստախօյզ ճամբորդութիւն մը ըրաւ, Պարտիզակցիներուն խոստացաւ գրել ժողովրդային գրքուկներ նման Եւրոպայի գիւղատնտեսական մատենագրաններուն. բայց իր բաղձանքը պիտի մնայ անիրականալի, ցորչափ չ'իտիէ իր խրթին ոճը. հիմակու հիմա մեր գրադարանի մէկ խորշը պիտի հանգչին

իր երկեր, որովհետեւ մենք գտած ենք յըստակախօս Հանրագիտակը՝ որ պիտի կատարէ իր դերը ճշգիւ կարեւոր ծառայութիւն մը մատուցանելով Հայ արհեստարանութեան:

Այսպէս պէտք է գրուին գիտական գործերը. ընտանի բացատրութիւններ Սիսակի կարծածին չափ խոտելի չեն. բայց դարձելի են օտար ասացուածներու անվերջ գործածումներ: Մեր արհեստաւոր դասակարգին լեզուն զուտ աշխարհաբար կրնայ ըլլալ. տեղական պայմաններու համաձայն արուեստանուն բառերու տաճկերէններն ալ դրուին, գէշ չըլլար. վասն զի ժողովուրդը այդ անուններով աւելի կը հասկնայ գիմացիին ըսածը. Քաջունիի բառգիրքը այս տեսակէտով գովելի է, սակայն լաւագոյն պիտի չըլլար, երբ այդ հոյակապ գործը աշխարհիկ ու պարզ լեզուով հրատարակուած ըլլար. մարդ Պոլսէի գիտութեանց բառարանէն ալ չէր կարող հաւաքել աճյալի ծանօթութիւն մը նեղուելով ու չարչարուելով. մերը ուրիշ առաւելութիւններ ունենալու էր. ապագայ բառագիրքներ թող միտ դարձնեն այս կէտիս. Վենետիկ ու Վիէննա գիտական գիրքեր պատրաստած են, բայց անոնց ամենուն մէջ սքիթիդուէլ (հոգեկան) բան մը կայ. հայեցողութիւններով ու կանոններով, աւելի անգամազնական քան բնախօսական նկարագիրներով խճողած են զանոնք, տեսականին ոյժ տալով անտեսած են գործնականը. ընդհակառակն՝ տեսականին գործնականը միացնելով է որ անջինջ համոզումներ պիտի կազմենք, Պ. Մանուէլեանը մեզի օրինակ է:

Ակամայ երկարեցաւ Յառաջարանը յոռետեսի գանգատներով, և ի՞նչպէս չըլլամ յոռետէս գիտական սա՛ ամբողջեան հանգէպ, Մալաքեան գիտել կուտայ թէ հասարակ ռամիւր չունի տարրական գիտելիքներ իսկ բնութեան առատ գանձերու մասին. Մարկոսեան՝ Բիւզանդիոնի ընթերցողներուն ծանօթ իր յաջորդական Գիտական Քրոնիկներով, կը յարէ. «Մեր արիւններն յաճախ կ'անգիտանան առողջապահական և հակա-նեխիչ խորհուրդները»:

Ասկէջ վերջ, կը յուսանք թէ ամեն ոք պիտի չահագորգուի գիտական հարցերով. ող-

ջամիտ ու դրական անձեր բանաստեղծներու բացը պիտի գոցեն, աւտնին խօսակցութեանց տառնցքը պիտի ըլլայ ընկերական, առեւտրական, տնտեսական հայեացք մը՝ որ պիտի ունենայ իր պաշտպանը կամ հակառակորդը:

Ուրեմն ես ալ սկսիմ ի դէպ տեղեկութիւններ տալ ապրած միջավայրիս վրայ. Բնութեան զարթունակներուն մէջ ամենէն աւելի աչքերնուս կը զարնէ շերամը. Ապրիլէն սկսեալ մինչեւ մայիսի վերջը կարգ մը մասնագէտներու զբաղանքն է անոր տածումը. Արմաշ, ինչպէս նաեւ Իգմիտի վիճակին միւս գեղերը, ունին թթաստաններ. ասոնք մասնաւոր խնամքի առարկայ են եղած, վասն զի ասոնց կապուած է շերամներու կեանքը. տարին երկու անգամ կը փրուին, գարնան սկիզբը և օգոստոսի մէջ, երբեմն երեք անգամ ալ, եթէ հոգերը ճիշտամ (տկար) ըլլան. ծառերը կը յօդուին կամ կը հարթուին ակերեւները կտրուած ատեն կամ անմիջապէս ետքը. այս գործողութեան համար յատուկ սղոցներ ու վարպետ ծառամշակներ պէտք են: Արմաշի մէջ հազիւ 4—5 հոգի կը համրուի, որոնց պետ է Մարկոս Օլլու. Վանքը կը պարծի իր 70 արտավար թթաստաններով, ծառերու յօդուածքն ու աճումը կը գերազանցեն միւսներունը. Պատր. Սրբազանի ձեռներեցութեամբ տնկուած թթենիները յարատեւ մը շակութեամբ չեն կուրցած. տեղերին զաւթիթափ է, և հոգերնին՝ կրակաւ. չեն աղբուր, միայն երկիցս փորել կը բաւէ իրենց. Հոս պէտք է քովել Հ. Ազանի խղճամիտ գործունէութիւնը. ծառերուն հոգ կը տանի, մշակները կը գոհացնէ, շերամատան կը հասնի անտրտունջ. շատ ուրախ է որ Արմաշի տերեւները եղեամէն (գըրաղը) աճեցան չեն զարնուած(*). Փակագծի մէջ ըսենք թէ՛ թթենիները մէկ բանէ միայն շատ կը վախնան, ձմրան ցուրտէն ու գարնան սառումէն. առաջինը կը խանձէ պտուկները, երկրորդը կը մնասէ տերեւներուն. սաստիկ ձմեռս հիւթալից ճիւղերուն վերի մասերը

(*) Ասարազարի նայելով մեր գեղացիները վառք տալու են Ասուծոյ. վասնզի տոնց տերեւներուն 100 խմ 30—40ր միայն վնասուած են:

չարացուց. գաղման հղեամն ալ վրայ հասաւ, բարեբախտաբար, մեղմ օգերու շնորհիւ պրոռակները նորէն արձակեցին ծիւեր, թէեւ քիչ մը վտիտ, ու հիմա ամբողջ Արմաշ կանաչի մէջ է, վանքին պիւտօնէն և գեղացիին ապրուստը ապահովող կանաչին մէջ: Սակայն ցած վայրեր գտնուող թթենիներ ոչ միայն չուսճանալու, այլ նոյն իսկ չորնալու վտանգին մէջ են: Ատաբազար կրած է մեծ փնա իր դիրքին ցածութեան պատճառով. տեղացիին բնութեան պատուհասին չէ կրցած դիմակալել, թէեւ հոն գտնուին մասնագէտներ, ինչ. Չալըգեան, Ճոկայեան եւայլն, բայց անճրկած են անոնք ալ: Պ. Մալաքեանի թիւ 51 Մասիսի մէջ թուած առուովի առաջը առնելու գիւրին ու ածան կերպերուն վրայ գաղափար չունէի՞ն արդեօք. այդ արբշիւ գլուխները ապարդիւն կը համարին ծխելու մէջիւտը, չուզելով գտնուիլ վարկեան մը իրենց սիրական ըմպելիէն. ինչ որ է սուժը մարմինի համար, նոյն է ծուխը ծառերուն համար. եթէ տուժ չընենք ո՛րէ՛ վարանքով, կը վաթանանք, եթէ ծուխութեամբ արհեստական ամպ մը չձեւացընենք «երկրին ճառագաթացումը» արգիւելու համար, տարուան մը տերեւնիս վրայ կուտանք. ե՞րբ պիտի սովորենք դիւրաթեք ու ձեռնարկու ըլլալ, և չանտեսել շահեկան խորհուրդները:

Հսածներէս կը հետեւի թէ՛ նախ պէտք է թթաստանները դարմանել, և ապա չերամբուեն: Հանրագիտակ անշուշտ պիտի նուիրէ հրապարակային դարմանութեան մը երկրագործութեան զանազան ճիւղերուն վրայ, համառօտ ծանօթութիւններ տալու համար. հիմա կարեւորագոյնն է ծառամշակութիւնը գիտնալ եղանակին (սէզօն) համեմատ:

Ատաբազարի երիտասարդներ փոխանակ քաղբըցիի հովեր առնելու գիտական լուրջ ուսումնասիրումներ ընել պարտին. զուարթ սերունդ մը պիտի ունենանք այն ատեն, երբ սովորեցնենք անոնց երջանիկ ապրելու արուեստը, Շէքսպիրեան, Թաոսեան և Տանդէեան ճառեր չեն անցնիր կեանքի կռիւին մէջ. ծրագիր մը գծելով յարմար ուսուցիչի մը պէտք է պարապիլ, ի հարկին չարհամար. հելով յետին արհեստն իսկ, հրեան քէւթ քիպրիթով վաճառական կ'ըլլայ. մենք ալ

ծառեր հասցնելով կրնանք ըլլալ՝ տէր դրամագլխի մը, որ կը պակսի մեզ. Իգմիտի վիճակի հողերը արգաւանդ են, մանաւանդ Սաքարի եզերքը գտնուող արտերը. խնձորենիի և տանձենիի զանազան տեսակներ կը հրապուրեն մեր քիմքը իրենց համովն. խաղաղներուն ըսելիք չկայ. ծխախոտը ընտիր է. այսպէս արմտիք, պտուղ, բանջար, որ թատուկն ու թթատուկը հնար է չահագործել արդիւնաւորապէս:

Եղբայրներ, տեղական յարմարութիւնը նկատի առնելով հողագործութեան սուրբ ճարտարարուեստին ձեռք զարնենք. վաճառաշահութեան աղբիւրներ տեղծենք պարզ շնտելու համար. պողպատաճառներու և բանջարանոցներու պարէն հայթայթենք, զարկ տանք շերամաբուծութեան և թթաստանները պէտք եղածին պէս մշակենք Հանրագիտակի խրատներուն անսալով:

Ներելի չէ՞ փափաքիլ այս առթիւ որ զատ զատ տետրակիկներով վերջէն դարձեալ տըպուին է՛ն շահեկան յօդուածները. պատրաստ ենք գնել գտնոնք պահանջուած գնով. կ'արժէ որ ամեն մարդ մէյմէկ հատ ունենայ այդ պարզուկ ու կոկիկ ոճով գրուած գրքոյկներէն, որոնցմով կարելի պիտի ըլլայ ապագային ունենալ ռամկացեալ գիտութեան մը կատարեալ հաւաքածոն, Բաշունիի Արուեստաբանութեան ալ պէտք պիտի չունենանք այն ատեն: Որքերս ալ նոյն փափաքն ունին, սիրած են Հանրագիտակը, և կը թելադրեն զի, մերթ ընդ մերթ գրչով երեւան ելլել. գալ անգամ շերամի քանակն ու որակը պիտի առնեմ իբր նիւթ:

Արմաշ

ՊԼՈՒՋ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍԱՄԲ ԴԻԻՐԱՅԱՆ

Բ.

Ահաւասիկ հայերէնի մէջ գտնուած բոլոր այն բառերը, որոնց մէջ շա գրեւոր կը յաջորդեն զիւր բաղաձայնները,

իրենց բացառութեամբ. (Այս վերջին բառը թող չխորտչեցնէ մեր ընթերցողները, վասնզի շատ սակաւաթիւ են անոնք, և թէ, այդքան բացառութիւն ուրիշ կանոններու մէջ ալ կրնան պատահիլ):

2. Դ Նայ գրէն էրբ անգլադէս Զ. — Աղբիլ. — աղջաղ կամ աղջամուղ. — աղ կամ աղտ. — գաղ. — գեղղուկ. — դեղ կամ զիւղ (զղջուսի). — դեղ կամ դեղձ. — եղիւր. — եղերու. — կաղլին (ռէւ). — շեղ կամ շիւղ. — յղկան կամ ջղլիկան. ող ուրկէ առող. — ողջոյն. — ողջակէղ. — ամբող. — ողջախոհ. — բղջախոհ. — ջղիկ. — ջաղջախեմ կամ ջախջախեմ. ջղ կամ ջրղ, որ է թերեւս ջեղ կամ ջուղ (ՏՃ. Զէ՛, ԼԵ՛): Բացառութիւն է յիայն զեղ (Ը՛՛: Զէ՛): Բառը, զոր չով պէտք է գրիլ:

2. Դ Նայ գրէն էրբ անգլադէս Զ. — Անուղ. ապարաջան. — անջորան (ոսպի տերեւ). — անջրպետ. — անջատ. — անկաղ. — բարբաղ. — ասպնջական. — խնջոյք. — բալղիւղ (իշամեղու). — գոջ (սէլ). — դրդելին. — երջան կամ երջ. նակ (վայրի կանկառ). — ըջուղ (երինջ, մեծ հորթ). — ըջովին (արմատէն, քեռիւն). — թուրիւղ. — թրթրուկ. — լաղ. — մուղ (որմէ միջիկ և միջկատակ). — խառնաղանջ կամ խառնաճաղանճ կամ խուռնաղանջ. — խնլ. — խողխուղել (ամուր խնդալու ձայն). — խռնայլ. — մարմաղել կամ մարմաջել. — նիւղ. նարիւղ. — երիւղ. — ջիւղ կամ ջուղ. — փուղ. — թրթրուկ. — յորանջ. — զողանջ. — տըրտուղ. — զեղակ կամ զեղեակ. — ուղ (մուր, ծուխ). — տանջ. — խոջ. — խոջանք. խոջան (սէր). — խղուղն կամ խղուն. — խիւղել կամ խրիւղել. — պահաղ. — շշղել կամ շրշղել. — կանջուղ (չղւոյն). — խրիւղել. — խոջան. — կիւղ կամ կինճ. — կոլիւղ կամ խղուղ կամ խուլիւղ. — մղելիս (միծակ). — մղեղծաւ մը). — մղուկ կամ մղիկ կամ

մուղ. մշտնջան կամ մշտնջանադ. — յորիւղ կամ որոր. — նահաղ. — շախաղել կամ սախաղել (ախանջ կախել). — պատնջան. — ջանջիլ (աջնիւ, մաքուր). ջղել (որոյ արմատ է ջուղ կամ ջիւղ). — սանջախ (ՏՃ. պոյր. Գ). — սոջանք. — վաղաղեմ. — վաղըւց. — վտարաղեմ. — վրջել. — տուրջեան. — քարթրջումն. քրթմրջել:

Այս կանոնին վրայ կերթան նաեւ Դ և Դ՝ էական դերանուններու յգ. բացառականներն, ինչպէս, ի մէջ, ի ձէջ եւայլն:

Բացառութիւնները քիչ մը ստուար են թէեւ, բայց անոնցմէ մէկ քանին ձայներու նմանութենէն (onomatopée) առնուած բառեր են և ոմանք ալ երկու կերպ ուղղագրութիւն ունին. օրինակ՝ գանլը՝ որմէ բացագանլութիւն և կանլ և խանլ. — հնլ՝ արմատն է հուլ. — թառանլ կամ թառալումն (սաստիկ հառաչել). — մռլ (աղաււոյ) կը նշանակէ մուրի պէս քիթին տակէն ըսել, հետեւաբար կրնայ դուրիլ նաեւ մռլել. նոյն իսկ (եթէ Միհրան էֆ. Յովհաննէսեան այս պահուսականջ չդնէ ինծի...) պիտի համարձակիմ ըսել թէ շուլ, (որմէ շնլ և շրշղել և շշղել (ՏՃ. Զէ՛, Զէ՛, ԼԵ՛, Զէ՛, Զէ՛, Զէ՛, Զէ՛) տեսակ մը ձայնահնչիւն (onomatopée) է և օդին թռքերուն մէջ մըտնելով դուրս ելլելուն ձայնն է. Ուլ, որ կը գրուի նաեւ պիւլ, որ կը գրուի նաեւ պիւլ. նոյնպէս և միւլք կամ պիւլք եւայլն:

Իսկ կանոնաւոր բացառութիւն կը կազմեն իւլ (որմէ զիւլ, միւլ, իբր ցմի-ինչ ըսելու տեղ, ջւին, որ է ո-չինչ-ին, «գորոյն կը ճատմամբ և ի ձայնաւորին անկմամբ ջնչ-ին») և կամ շիւլ, իբր է իւլ չաստուած, չքահանայ, է, չէ, չքաւոր, չողովուրդ, եւայլն բառերու նըման կազմուած: Մանլ, որ գաւառական կերեւի և շատ հազուադէպ է գործա-

ծուծիւնը դրարարի մէջ. — սքանչանալ. — ճաճան. — գոճակ (պղտիկ ոչխար). — գուռ. — թան. (այսու. — մազ-կռիւ. մազուռ. (մազուած). և քանի մը բայերու լծորդութիւններէն առաջ պատահածները, ինչպէս, կորնել, մարտել, յարել (յարմարել, վերաբերել) եւայլն. 3. Ռ նոյ գրէն երբեք չեն գտնուիր. — Ա. թութուր (արմատ թութել բայի). վարջ կամ վար. — քուրջ. — լուրջ. — երջանիկ. — արջասպ. — մջիւն կամ մջիմ. — կամուրջ. բազար. — ուր. — շուրջ, որմէ՝ շուրջառ. — վերջ կամ ուրջ. — ուրիշ կամ ոջիւ. — յորջորջել. — ստերջ ուր, է ստերջանալ. արջառ. — արջն (մութ, սեւ). — արջտակ (գետնախնձորի տեսակ մը). — բաղդուր (միւրջ, եղէն-դէն). — բըջն (ռմկ. կտոր հաց) — գըջի կամ գըգի. — ըրջու կամ ուրջու:

Բացառութիւն չունի այս կանոնը. միայն խաւարաին բառը կայ, բայց այն ալ արմատ չէ, այլ թերեւս մասնիկով մը միացած, ինչպէս, խաւար-իչ-տի և կամ խաւար-չուտ-ին. առաջնոյն մէջ րէ իբր յոգնականացուցիչ մասնիկ. իսկ երկրորդին մէջ ինչ, ըստ մեզ, հաստատական-վերաբերականի մասնիկ, տե՛ս և մութ=մըթին, լոյս=լուսին, խոր=խորին, վեր=վերին և Պարսկերէն՝ ۵. ۶. ۷. ۸. ۹. ۱۰. ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰. ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰. ۳۱. ۳۲. ۳۳. ۳۴. ۳۵. ۳۶. ۳۷. ۳۸. ۳۹. ۴۰. ۴۱. ۴۲. ۴۳. ۴۴. ۴۵. ۴۶. ۴۷. ۴۸. ۴۹. ۵۰. ۵۱. ۵۲. ۵۳. ۵۴. ۵۵. ۵۶. ۵۷. ۵۸. ۵۹. ۶۰. ۶۱. ۶۲. ۶۳. ۶۴. ۶۵. ۶۶. ۶۷. ۶۸. ۶۹. ۷۰. ۷۱. ۷۲. ۷۳. ۷۴. ۷۵. ۷۶. ۷۷. ۷۸. ۷۹. ۸۰. ۸۱. ۸۲. ۸۳. ۸۴. ۸۵. ۸۶. ۸۷. ۸۸. ۸۹. ۹۰. ۹۱. ۹۲. ۹۳. ۹۴. ۹۵. ۹۶. ۹۷. ۹۸. ۹۹. ۱۰۰. ۱۰۱. ۱۰۲. ۱۰۳. ۱۰۴. ۱۰۵. ۱۰۶. ۱۰۷. ۱۰۸. ۱۰۹. ۱۱۰. ۱۱۱. ۱۱۲. ۱۱۳. ۱۱۴. ۱۱۵. ۱۱۶. ۱۱۷. ۱۱۸. ۱۱۹. ۱۲۰. ۱۲۱. ۱۲۲. ۱۲۳. ۱۲۴. ۱۲۵. ۱۲۶. ۱۲۷. ۱۲۸. ۱۲۹. ۱۳۰. ۱۳۱. ۱۳۲. ۱۳۳. ۱۳۴. ۱۳۵. ۱۳۶. ۱۳۷. ۱۳۸. ۱۳۹. ۱۴۰. ۱۴۱. ۱۴۲. ۱۴۳. ۱۴۴. ۱۴۵. ۱۴۶. ۱۴۷. ۱۴۸. ۱۴۹. ۱۵۰. ۱۵۱. ۱۵۲. ۱۵۳. ۱۵۴. ۱۵۵. ۱۵۶. ۱۵۷. ۱۵۸. ۱۵۹. ۱۶۰. ۱۶۱. ۱۶۲. ۱۶۳. ۱۶۴. ۱۶۵. ۱۶۶. ۱۶۷. ۱۶۸. ۱۶۹. ۱۷۰. ۱۷۱. ۱۷۲. ۱۷۳. ۱۷۴. ۱۷۵. ۱۷۶. ۱۷۷. ۱۷۸. ۱۷۹. ۱۸۰. ۱۸۱. ۱۸۲. ۱۸۳. ۱۸۴. ۱۸۵. ۱۸۶. ۱۸۷. ۱۸۸. ۱۸۹. ۱۹۰. ۱۹۱. ۱۹۲. ۱۹۳. ۱۹۴. ۱۹۵. ۱۹۶. ۱۹۷. ۱۹۸. ۱۹۹. ۲۰۰. ۲۰۱. ۲۰۲. ۲۰۳. ۲۰۴. ۲۰۵. ۲۰۶. ۲۰۷. ۲۰۸. ۲۰۹. ۲۱۰. ۲۱۱. ۲۱۲. ۲۱۳. ۲۱۴. ۲۱۵. ۲۱۶. ۲۱۷. ۲۱۸. ۲۱۹. ۲۲۰. ۲۲۱. ۲۲۲. ۲۲۳. ۲۲۴. ۲۲۵. ۲۲۶. ۲۲۷. ۲۲۸. ۲۲۹. ۲۳۰. ۲۳۱. ۲۳۲. ۲۳۳. ۲۳۴. ۲۳۵. ۲۳۶. ۲۳۷. ۲۳۸. ۲۳۹. ۲۴۰. ۲۴۱. ۲۴۲. ۲۴۳. ۲۴۴. ۲۴۵. ۲۴۶. ۲۴۷. ۲۴۸. ۲۴۹. ۲۵۰. ۲۵۱. ۲۵۲. ۲۵۳. ۲۵۴. ۲۵۵. ۲۵۶. ۲۵۷. ۲۵۸. ۲۵۹. ۲۶۰. ۲۶۱. ۲۶۲. ۲۶۳. ۲۶۴. ۲۶۵. ۲۶۶. ۲۶۷. ۲۶۸. ۲۶۹. ۲۷۰. ۲۷۱. ۲۷۲. ۲۷۳. ۲۷۴. ۲۷۵. ۲۷۶. ۲۷۷. ۲۷۸. ۲۷۹. ۲۸۰. ۲۸۱. ۲۸۲. ۲۸۳. ۲۸۴. ۲۸۵. ۲۸۶. ۲۸۷. ۲۸۸. ۲۸۹. ۲۹۰. ۲۹۱. ۲۹۲. ۲۹۳. ۲۹۴. ۲۹۵. ۲۹۶. ۲۹۷. ۲۹۸. ۲۹۹. ۳۰۰. ۳۰۱. ۳۰۲. ۳۰۳. ۳۰۴. ۳۰۵. ۳۰۶. ۳۰۷. ۳۰۸. ۳۰۹. ۳۱۰. ۳۱۱. ۳۱۲. ۳۱۳. ۳۱۴. ۳۱۵. ۳۱۶. ۳۱۷. ۳۱۸. ۳۱۹. ۳۲۰. ۳۲۱. ۳۲۲. ۳۲۳. ۳۲۴. ۳۲۵. ۳۲۶. ۳۲۷. ۳۲۸. ۳۲۹. ۳۳۰. ۳۳۱. ۳۳۲. ۳۳۳. ۳۳۴. ۳۳۵. ۳۳۶. ۳۳۷. ۳۳۸. ۳۳۹. ۳۴۰. ۳۴۱. ۳۴۲. ۳۴۳. ۳۴۴. ۳۴۵. ۳۴۶. ۳۴۷. ۳۴۸. ۳۴۹. ۳۵۰. ۳۵۱. ۳۵۲. ۳۵۳. ۳۵۴. ۳۵۵. ۳۵۶. ۳۵۷. ۳۵۸. ۳۵۹. ۳۶۰. ۳۶۱. ۳۶۲. ۳۶۳. ۳۶۴. ۳۶۵. ۳۶۶. ۳۶۷. ۳۶۸. ۳۶۹. ۳۷۰. ۳۷۱. ۳۷۲. ۳۷۳. ۳۷۴. ۳۷۵. ۳۷۶. ۳۷۷. ۳۷۸. ۳۷۹. ۳۸۰. ۳۸۱. ۳۸۲. ۳۸۳. ۳۸۴. ۳۸۵. ۳۸۶. ۳۸۷. ۳۸۸. ۳۸۹. ۳۹۰. ۳۹۱. ۳۹۲. ۳۹۳. ۳۹۴. ۳۹۵. ۳۹۶. ۳۹۷. ۳۹۸. ۳۹۹. ۴۰۰. ۴۰۱. ۴۰۲. ۴۰۳. ۴۰۴. ۴۰۵. ۴۰۶. ۴۰۷. ۴۰۸. ۴۰۹. ۴۱۰. ۴۱۱. ۴۱۲. ۴۱۳. ۴۱۴. ۴۱۵. ۴۱۶. ۴۱۷. ۴۱۸. ۴۱۹. ۴۲۰. ۴۲۱. ۴۲۲. ۴۲۳. ۴۲۴. ۴۲۵. ۴۲۶. ۴۲۷. ۴۲۸. ۴۲۹. ۴۳۰. ۴۳۱. ۴۳۲. ۴۳۳. ۴۳۴. ۴۳۵. ۴۳۶. ۴۳۷. ۴۳۸. ۴۳۹. ۴۴۰. ۴۴۱. ۴۴۲. ۴۴۳. ۴۴۴. ۴۴۵. ۴۴۶. ۴۴۷. ۴۴۸. ۴۴۹. ۴۵۰. ۴۵۱. ۴۵۲. ۴۵۳. ۴۵۴. ۴۵۵. ۴۵۶. ۴۵۷. ۴۵۸. ۴۵۹. ۴۶۰. ۴۶۱. ۴۶۲. ۴۶۳. ۴۶۴. ۴۶۵. ۴۶۶. ۴۶۷. ۴۶۸. ۴۶۹. ۴۷۰. ۴۷۱. ۴۷۲. ۴۷۳. ۴۷۴. ۴۷۵. ۴۷۶. ۴۷۷. ۴۷۸. ۴۷۹. ۴۸۰. ۴۸۱. ۴۸۲. ۴۸۳. ۴۸۴. ۴۸۵. ۴۸۶. ۴۸۷. ۴۸۸. ۴۸۹. ۴۹۰. ۴۹۱. ۴۹۲. ۴۹۳. ۴۹۴. ۴۹۵. ۴۹۶. ۴۹۷. ۴۹۸. ۴۹۹. ۵۰۰. ۵۰۱. ۵۰۲. ۵۰۳. ۵۰۴. ۵۰۵. ۵۰۶. ۵۰۷. ۵۰۸. ۵۰۹. ۵۱۰. ۵۱۱. ۵۱۲. ۵۱۳. ۵۱۴. ۵۱۵. ۵۱۶. ۵۱۷. ۵۱۸. ۵۱۹. ۵۲۰. ۵۲۱. ۵۲۲. ۵۲۳. ۵۲۴. ۵۲۵. ۵۲۶. ۵۲۷. ۵۲۸. ۵۲۹. ۵۳۰. ۵۳۱. ۵۳۲. ۵۳۳. ۵۳۴. ۵۳۵. ۵۳۶. ۵۳۷. ۵۳۸. ۵۳۹. ۵۴۰. ۵۴۱. ۵۴۲. ۵۴۳. ۵۴۴. ۵۴۵. ۵۴۶. ۵۴۷. ۵۴۸. ۵۴۹. ۵۵۰. ۵۵۱. ۵۵۲. ۵۵۳. ۵۵۴. ۵۵۵. ۵۵۶. ۵۵۷. ۵۵۸. ۵۵۹. ۵۶۰. ۵۶۱. ۵۶۲. ۵۶۳. ۵۶۴. ۵۶۵. ۵۶۶. ۵۶۷. ۵۶۸. ۵۶۹. ۵۷۰. ۵۷۱. ۵۷۲. ۵۷۳. ۵۷۴. ۵۷۵. ۵۷۶. ۵۷۷. ۵۷۸. ۵۷۹. ۵۸۰. ۵۸۱. ۵۸۲. ۵۸۳. ۵۸۴. ۵۸۵. ۵۸۶. ۵۸۷. ۵۸۸. ۵۸۹. ۵۹۰. ۵۹۱. ۵۹۲. ۵۹۳. ۵۹۴. ۵۹۵. ۵۹۶. ۵۹۷. ۵۹۸. ۵۹۹. ۶۰۰. ۶۰۱. ۶۰۲. ۶۰۳. ۶۰۴. ۶۰۵. ۶۰۶. ۶۰۷. ۶۰۸. ۶۰۹. ۶۱۰. ۶۱۱. ۶۱۲. ۶۱۳. ۶۱۴. ۶۱۵. ۶۱۶. ۶۱۷. ۶۱۸. ۶۱۹. ۶۲۰. ۶۲۱. ۶۲۲. ۶۲۳. ۶۲۴. ۶۲۵. ۶۲۶. ۶۲۷. ۶۲۸. ۶۲۹. ۶۳۰. ۶۳۱. ۶۳۲. ۶۳۳. ۶۳۴. ۶۳۵. ۶۳۶. ۶۳۷. ۶۳۸. ۶۳۹. ۶۴۰. ۶۴۱. ۶۴۲. ۶۴۳. ۶۴۴. ۶۴۵. ۶۴۶. ۶۴۷. ۶۴۸. ۶۴۹. ۶۵۰. ۶۵۱. ۶۵۲. ۶۵۳. ۶۵۴. ۶۵۵. ۶۵۶. ۶۵۷. ۶۵۸. ۶۵۹. ۶۶۰. ۶۶۱. ۶۶۲. ۶۶۳. ۶۶۴. ۶۶۵. ۶۶۶. ۶۶۷. ۶۶۸. ۶۶۹. ۶۷۰. ۶۷۱. ۶۷۲. ۶۷۳. ۶۷۴. ۶۷۵. ۶۷۶. ۶۷۷. ۶۷۸. ۶۷۹. ۶۸۰. ۶۸۱. ۶۸۲. ۶۸۳. ۶۸۴. ۶۸۵. ۶۸۶. ۶۸۷. ۶۸۸. ۶۸۹. ۶۹۰. ۶۹۱. ۶۹۲. ۶۹۳. ۶۹۴. ۶۹۵. ۶۹۶. ۶۹۷. ۶۹۸. ۶۹۹. ۷۰۰. ۷۰۱. ۷۰۲. ۷۰۳. ۷۰۴. ۷۰۵. ۷۰۶. ۷۰۷. ۷۰۸. ۷۰۹. ۷۱۰. ۷۱۱. ۷۱۲. ۷۱۳. ۷۱۴. ۷۱۵. ۷۱۶. ۷۱۷. ۷۱۸. ۷۱۹. ۷۲۰. ۷۲۱. ۷۲۲. ۷۲۳. ۷۲۴. ۷۲۵. ۷۲۶. ۷۲۷. ۷۲۸. ۷۲۹. ۷۳۰. ۷۳۱. ۷۳۲. ۷۳۳. ۷۳۴. ۷۳۵. ۷۳۶. ۷۳۷. ۷۳۸. ۷۳۹. ۷۴۰. ۷۴۱. ۷۴۲. ۷۴۳. ۷۴۴. ۷۴۵. ۷۴۶. ۷۴۷. ۷۴۸. ۷۴۹. ۷۵۰. ۷۵۱. ۷۵۲. ۷۵۳. ۷۵۴. ۷۵۵. ۷۵۶. ۷۵۷. ۷۵۸. ۷۵۹. ۷۶۰. ۷۶۱. ۷۶۲. ۷۶۳. ۷۶۴. ۷۶۵. ۷۶۶. ۷۶۷. ۷۶۸. ۷۶۹. ۷۷۰. ۷۷۱. ۷۷۲. ۷۷۳. ۷۷۴. ۷۷۵. ۷۷۶. ۷۷۷. ۷۷۸. ۷۷۹. ۷۸۰. ۷۸۱. ۷۸۲. ۷۸۳. ۷۸۴. ۷۸۵. ۷۸۶. ۷۸۷. ۷۸۸. ۷۸۹. ۷۹۰. ۷۹۱. ۷۹۲. ۷۹۳. ۷۹۴. ۷۹۵. ۷۹۶. ۷۹۷. ۷۹۸. ۷۹۹. ۸۰۰. ۸۰۱. ۸۰۲. ۸۰۳. ۸۰۴. ۸۰۵. ۸۰۶. ۸۰۷. ۸۰۸. ۸۰۹. ۸۱۰. ۸۱۱. ۸۱۲. ۸۱۳. ۸۱۴. ۸۱۵. ۸۱۶. ۸۱۷. ۸۱۸. ۸۱۹. ۸۲۰. ۸۲۱. ۸۲۲. ۸۲۳. ۸۲۴. ۸۲۵. ۸۲۶. ۸۲۷. ۸۲۸. ۸۲۹. ۸۳۰. ۸۳۱. ۸۳۲. ۸۳۳. ۸۳۴. ۸۳۵. ۸۳۶. ۸۳۷. ۸۳۸. ۸۳۹. ۸۴۰. ۸۴۱. ۸۴۲. ۸۴۳. ۸۴۴. ۸۴۵. ۸۴۶. ۸۴۷. ۸۴۸. ۸۴۹. ۸۵۰. ۸۵۱. ۸۵۲. ۸۵۳. ۸۵۴. ۸۵۵. ۸۵۶. ۸۵۷. ۸۵۸. ۸۵۹. ۸۶۰. ۸۶۱. ۸۶۲. ۸۶۳. ۸۶۴. ۸۶۵. ۸۶۶. ۸۶۷. ۸۶۸. ۸۶۹. ۸۷۰. ۸۷۱. ۸۷۲. ۸۷۳. ۸۷۴. ۸۷۵. ۸۷۶. ۸۷۷. ۸۷۸. ۸۷۹. ۸۸۰. ۸۸۱. ۸۸۲. ۸۸۳. ۸۸۴. ۸۸۵. ۸۸۶. ۸۸۷. ۸۸۸. ۸۸۹. ۸۹۰. ۸۹۱. ۸۹۲. ۸۹۳. ۸۹۴. ۸۹۵. ۸۹۶. ۸۹۷. ۸۹۸. ۸۹۹. ۹۰۰. ۹۰۱. ۹۰۲. ۹۰۳. ۹۰۴. ۹۰۵. ۹۰۶. ۹۰۷. ۹۰۸. ۹۰۹. ۹۱۰. ۹۱۱. ۹۱۲. ۹۱۳. ۹۱۴. ۹۱۵. ۹۱۶. ۹۱۷. ۹۱۸. ۹۱۹. ۹۲۰. ۹۲۱. ۹۲۲. ۹۲۳. ۹۲۴. ۹۲۵. ۹۲۶. ۹۲۷. ۹۲۸. ۹۲۹. ۹۳۰. ۹۳۱. ۹۳۲. ۹۳۳. ۹۳۴. ۹۳۵. ۹۳۶. ۹۳۷. ۹۳۸. ۹۳۹. ۹۴۰. ۹۴۱. ۹۴۲. ۹۴۳. ۹۴۴. ۹۴۵. ۹۴۶. ۹۴۷. ۹۴۸. ۹۴۹. ۹۵۰. ۹۵۱. ۹۵۲. ۹۵۳. ۹۵۴. ۹۵۵. ۹۵۶. ۹۵۷. ۹۵۸. ۹۵۹. ۹۶۰. ۹۶۱. ۹۶۲. ۹۶۳. ۹۶۴. ۹۶۵. ۹۶۶. ۹۶۷. ۹۶۸. ۹۶۹. ۹۷۰. ۹۷۱. ۹۷۲. ۹۷۳. ۹۷۴. ۹۷۵. ۹۷۶. ۹۷۷. ۹۷۸. ۹۷۹. ۹۸۰. ۹۸۱. ۹۸۲. ۹۸۳. ۹۸۴. ۹۸۵. ۹۸۶. ۹۸۷. ۹۸۸. ۹۸۹. ۹۹۰. ۹۹۱. ۹۹۲. ۹۹۳. ۹۹۴. ۹۹۵. ۹۹۶. ۹۹۷. ۹۹۸. ۹۹۹. ۱۰۰۰. 1001. 1002. 1003. 1004. 1005. 1006. 1007. 1008. 1009. 1010. 1011. 1012. 1013. 1014. 1015. 1016. 1017. 1018. 1019. 1020. 1021. 1022. 1023. 1024. 1025. 1026. 1027. 1028. 1029. 1030. 1031. 1032. 1033. 1034. 1035. 1036. 1037. 1038. 1039. 1040. 1041. 1042. 1043. 1044. 1045. 1046. 1047. 1048. 1049. 1050. 1051. 1052. 1053. 1054. 1055. 1056. 1057. 1058. 1059. 1060. 1061. 1062. 1063. 1064. 1065. 1066. 1067. 1068. 1069. 1070. 1071. 1072. 1073. 1074. 1075. 1076. 1077. 1078. 1079. 1080. 1081. 1082. 1083. 1084. 1085. 1086. 1087. 1088. 1089. 1090. 1091. 1092. 1093. 1094. 1095. 1096. 1097. 1098. 1099. 1100. 1101. 1102. 1103. 1104. 1105. 1106. 1107. 1108. 1109. 1110. 1111. 1112. 1113. 1114. 1115. 1116. 1117. 1118. 1119. 1120. 1121. 1122. 1123. 1124. 1125. 1126. 1127. 1128. 1129. 1130. 1131. 1132. 1133. 1134. 1135. 1136. 1137. 1138. 1139. 1140. 1141. 1142. 1143. 1144. 1145. 1146. 1147. 1148. 1149. 1150. 1151. 1152. 1153. 1154. 1155. 1156. 1157. 1158. 1159. 1160. 1161. 1162. 1163. 1164. 1165. 1166. 1167. 1168. 1169. 1170. 1171. 1172. 1173. 1174. 1175. 1176. 1177. 1178. 1179. 1180. 1181. 1182. 1183. 1184. 1185. 1186. 1187. 1188. 1189. 1190. 1191. 1192. 1193. 1194. 1195. 1196. 1197. 1198. 1199. 1200. 1201. 1202. 1203. 1204. 1205. 1206. 1207. 1208. 1209. 1210. 1211. 1212. 1213. 1214. 1215. 1216. 1217. 1218. 1219. 1220. 1221. 1222. 1223. 1224. 1225. 1226. 1227. 1228. 1229. 1230. 1231. 1232. 1233. 1234. 1235. 1236. 1237. 1238. 1239. 1240. 1241. 1242. 1243. 1244. 1245. 1246. 1247. 1248. 1249. 1250. 1251. 1252. 1253. 1254. 1255. 1256. 1257. 1258. 1259. 1260. 1261. 1262. 1263. 1264. 1265. 1266. 1267. 1268. 1269. 1270. 1271. 1272. 1273. 1274. 1275. 1276. 1277. 1278. 1279. 1280. 1281. 1282. 1283. 1284. 1285. 1286. 1287. 1288. 1289. 1290. 1291. 1292. 1293. 1294. 1295. 1296. 1297. 1298. 1299. 1300. 1301. 1302. 1303. 1304. 1305. 1306. 1307. 1308. 1309. 1310. 1311. 1312. 1313. 1314. 1315. 1316. 1317. 1318. 1319. 1320. 1321. 1322. 1323. 1324. 1325. 1326. 1327. 1328. 1329. 1330. 1331. 1332. 1333. 1334. 1335. 1336. 1337. 1338. 1339. 1340. 1341. 1342. 1343. 1344. 1345. 1346. 1347. 1348. 1349. 1350. 1351. 1352. 1353. 1354. 1355. 1356. 1357. 1358. 1359. 1360. 1361. 1362. 1363. 1364. 1365. 1366. 1367. 1368. 1369. 1370. 1371. 1372. 1373. 1374. 1375. 1376. 1377. 1378. 1379. 1380. 1381. 1382. 1383. 1384. 1385. 1386. 1387. 1388. 1389. 1390. 1391. 1392. 1393. 1394. 1395. 1396. 1397. 1398. 1399. 1400. 1401. 1402. 1403. 1404. 1405. 1406. 1407. 1408. 1409. 1410. 1411. 1412. 1413. 1414. 1415. 1416. 1417. 1418. 1419. 1420. 1421. 1422. 1423. 1424. 1425. 1426. 1427. 1428. 1429. 1430. 1431. 1432. 1433. 1434. 1435. 1436. 1437. 1438. 1439. 1440. 1441. 1442. 1443. 1444. 1445. 1446. 1447. 1448. 1449. 1450. 1451. 1452. 1453. 1454. 1455. 1456. 1457. 1458. 1459. 1460. 1461. 1462. 1463. 1464. 1465. 1466. 1467. 1468. 1469. 1470. 1471. 1472. 1473. 1474. 1475. 1476. 1477. 1478. 1479. 1480. 1481. 1482. 1483. 1484. 1485. 1486. 1487. 1488. 1489. 1490. 1491. 1492. 1493. 1494. 1495. 1496. 1497. 1498. 1499. 1500. 1501. 1502. 1503. 1504. 1505. 1506. 1507. 1508. 1509. 1510. 1511. 1512. 1513. 1514. 1515. 1516. 1517. 1518. 1519. 1520. 1521. 1522. 1523. 1524. 1525. 1526. 1527. 1528. 1529. 1530. 1531. 1532. 1533. 1534. 1535. 1536. 1537. 1538. 1539. 1540. 1541. 1542. 1543. 1544. 1545. 1546. 1547. 1548. 1549. 1550. 1551. 1552. 1553. 1554. 1555. 1556. 1557. 1558. 1559. 1560. 1561. 1562. 1563. 1564. 1565. 1566. 1567. 1568. 1569. 1570. 1571. 1572. 1573. 1574. 1575. 1576. 1577. 1578. 1579. 1580. 1581. 1582. 1583. 1584. 1585. 1586. 1587. 1588. 1589. 1590. 1591. 1592. 1593. 1594. 1595. 1596. 1597. 1598. 1599. 1600. 1601. 1602. 1603. 1604. 1605. 1606. 1607. 1608. 1609. 1610. 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. 1616. 1617. 1618. 1619. 1620. 1621. 1622. 1623. 1624. 1625. 1626. 1627. 1628.

ընկել. — Ընչուիմ (բուսնիմ). — Թնչկալ (ուկ. Թղկալ տղու, Բնչկի). — Թռչ (ծովու ժժմակ, խեցեմորթ մը). — Խառնարուր. — Խառնոց (կարթ, խառն կամ խայծ զնեղու գործիք). — Խիչ (մասն, կտոր). — Զըչան. — Զնչել և Զուչն-ք. — Խոր. Զուչ. — Խնչոր. — Կուչն (չ-լի-չ). — Զառնախարիթ (խառն). — Զառնեմ. — Զառնիր. — Զուչ (քուրջ). — Եռնչանեմ (քաղաք, Թերեւս առն բասէն). — Կապանեմ. — Կառնչ կամ սիւն. — Կիւն (հարապ). — Կնչի կամ սնչի. — Կնչի (հարա-չ). — Վիմաձօն.

Բացառութիւն են՝ քանց, որ է քանդարմատ քանդել բայի, և անց, որմէ՛ զանց. — առ-անց. — ց-անց. — առ-անցք (հիւ). — առչանց-անք կամ առ-անց-անք և յանցանք. կայ նաեւ ած-անց և ցանց-առ (ուկ.).

ԳՍՈՆԻԿ Ա. ԲԱՐՈՒՆԱԿԱՆ

Ծ. Խ. — Մեր յարգելի աշխատակից Գառնիկ էֆ. Բարունակեանի «Հայ լեզու»-ին իբր քննադատական բան մը կարդացինք տեղական շաբաթաթերթի մը մէջ. Կը ցաւինք որ Պ. քննադատը շատ աճապարած է և յօդուածին փոքր մասին վրայ իր դիտողութիւնը բրած է՝ առանց սպասելու ամբողջութեանը. իսկ «Հայկական Ուղղագրութեան» մասին գրածներուն դէմ ալ ողորմելի քննադատութիւն մը կարդացինք և որուն պատասխանը ընդունած ենք մեր աշխատակցէն, սակայն հրատարակութիւնը տեղւոյ անձկութեան պատճառաւ յառաջիկայ թիւին կը թողունք.

Խորհուրդ մը Դ. Խ. ի մեր կողմէ. — Այսուհետեւ լաւ կ'ընէ եթէ յօդուածի մը վերջաւորութիւնը կարգայ, ու ապա քննադատի հովեր առնէ.

Մեր կողմէն ուրիշ ըսելիք մը չի մնար բայց եթէ Գառնիկ էֆ. ի պատասխանը հրատարակելէ ետքը փակել սոյն վիճաբանութիւնը, ընդունելով սակայն ամէն արդարացի դիտողութիւններ եթէ ըլլան.

ՎԱՐԱԳՈՅՐԻՆ ԵՏԵԻՔՆ

ԴԱՌՆԱՀՈԳԻՆ

Ոգելից ըմպելեաց գործածութեան դէմ քանի աշխարհս կայ հակառակ խօսեր են և կը խօսին միշտ. մինակ խօսիլ ըլլար, գործել ալ կայ. գինեհատական քանի քանի ընկերութիւններ կազմուած են շատ տեղեր. բժիշկներ արգիլած են և բեմերէ որչափ անգամներ անարգական նախատինքներ տեղացած են խաղողին ջուրին գլխուն.

Սակայն գինեմոլներն ալ իրենց պաշտպանողականը ունին. «Նոյ նահապետէն մեզի մնացած ժառանգութիւն մըն է. ինքն էր ամենէն առաջ խաղողէն գինի հանողը, խմողը և միանգամայն գինովցողը. գինին չինել, խմել և գինովեալ, իրմէ սորված ենք. եթէ ատոր մէջ մեզք մը կայ իր վիզը ըլլայ, մենէ ի՞նչ կ'ուզե՞ն» կ'ըսեն.

Երկու հակառակորդներ — գինեմոլներ և գինեհատներ — կը մրցին իրարու բոլորովին հակառակ ուղղութեամբ. թող մրցին ու գածնուն չափ, այդ մեր հոգը չէ, միայն սաչափ ըսենք որ՝ տարեկան հաշուեկշիռները անհամեմատ առաւելութիւններ կուտան Բագոսին.

Այս չէ իմ ըսելիքս.

Օր մը եթէ գործ չ'ունենաք, առ ի հետաքրքրութիւն Բագոսի տաճարները այցելեցէք. պիտի տեսնէք որ քարոզիչ եկեղեցականներուն, «Ինչո՞ւ Աստուծոյ խօսքը մտիկ ընելու չէք դար, սիրելի եղբայրներս և քոյրերս» ծամծմող ժողովական Երեցին, «մկրտուեցէք և պիտի փրկուիք» յստորտացող Մկրտչականին, «ապաշխարեցէք, զի աշխարհիս վախճանը մօտալուտ է» գուժատու և աշխարհք գալուն զղջացող Շաբաթականին, և «Սուրբ հոգին խնդրենք, որ Աստուծոյ մեզի շնորհք տայ», շնորհատու Քուէյքերին հոգեշունչ խօսքերը մտիկ ընելու երթալէ աւելի ժողովուրդը դիմած է այդ մեհեանները, և խորին անհաճութեամբ մը կրամբամբուլին առջեւ կ'երկրպագէ անկեղծ մաղթանքներ և գովեստներ շուայլելով անոր.

Վստահ եղէք որ ամենքն ալ շատ միտ-

Թարուած դուրս պիտի ելլեն. մինչդեռ եթէ կղերականներուն քարոզները մասիկ ընելու երթային՝ բոլորովին յուսաբեկ պիտի զատուէին սրբատեղիներէն:

Բագոս իրաւունք ունի և պիտի ունենայ. իրեն քուէ տուողները միշտ մեծամասնութիւն պիտի կազմեն. մէկուն մէկ վիշտը կ'ամօքէ, որ մէկին ցաւը բոլորովին կ'անհետացնէ, մէկալին զուարթութիւն կ'ուտայ, մտածող մը վայրկենապէս կ'անհոգացնէ. վերջապէս ինչ երկարեմ, ամենուն ալ խաթրը խօշ կ'ընէ:

Սակայն այս չէ իմ ըսելիքս:

Ձի կարծէք թէ Բագոսի խնկարկուններէն մին եմ. ընդհակառակը:

Եթէ չէք հաւտար, քանի մը օրինակով ապացուցանեմ ձեզ:

Կարծեմ քսան տարեկան. . . այո՛, կայի, մինչեւ այդ տարիքս ոգելից ըմպելիք ինչ է չէի գիտեր, համը չէի նայած բնաւ:

Օրին մէկը ընկերոջ մը հետ բարեկամի մը տունը գացինք. հակառակ մեր ակնկալութեան բարեկամին չի գտանք. ընկերս հոգը անգամ չ'ըրաւ, որովհետեւ բարեկամին տեղ սեղանին վրայ օղիին շիշը գտաւ:

Եւ բարեկամուս խաղ մը խաղալու համար, առաջարկեց որ օղին խմենք, հատցընենք և ձգենք երթանք:

Կ'ըլլայ մի՞, կ'ըլլայ: Սկսանք կնձել. մեր կողորդային ուղիները կարծես թէ իւզոտած էին, օղին սնդիկի պէս կը սահէր կ'երթար բոլորովին մատաղ և անընդունակ ստամոքսին:

Կէս ըրինք շիշը, գլուխնիս դարձաւ. ընկերս «Քեզի բան մը ըսե՛մ, մենք ամենը չպիտի կրնանք լմնցնել, բայց պակասածը պարտեկու համար ի՞նչ ընելու ենք» հարցուց:

«Ատկէ դիւրին ի՞նչ կայ. . . պակասածը ջրով կը լեցնենք կը պարտկուի կ'երթայ» ըսի անձնավստահ շեշտով մը, խորհելով թէ ջրով և օղին, երկուքն ալ անգոյն հեղուկներ, իրար խառնուելով բան մը չեն ըլլար:

Ջարսածի ընկերս գիտնալով հանդերձ թէ հետեւանք ինչ պիտի ըլլայ, «Պրափօ՛, շատ աղէկ խելք ըրիր» ըսելով խրախոյս տուաւ ինծի:

Պակասածը ջրով լրացուցի:

Անպատկառ քահնայ մըն է՝ փրցուց ընկերս. զարմանօք տեսայ որ շիշին պարունակութիւնը ձեպճերմակ կաթի փոխուել էր:

Քարուիւս հասկցայ, բայց ի՞նչ ընէի. ես ալ սկսեցի խնդալ, մանաւանդ որ խաբուելովս բան մըն ալ սորված եղայ. երանի թէ ամեն մարդ ինծի պէս խաբուէր:

Սակայն հոյակապ խախտութիւնը վերջն էր:

Աչքերնիս շտոր մտոր, սրունքնիս իրարու կը տաթթուին, թեւ թեւի տուած կ'երթանք. զուարթ անգիտակցութիւն մը մեր ուղեղները պաշարած է. դիմացնիս ելնող մարդիկը աչքերնուս մէջմէկ գաճաճներ կ'երեւան, կարծես պզտիկ լեռները ստեղծողները մենք ենք. անցորդներուն գիտողութիւնները ականջնիս անգամ չի լսեր. խնայ ելլելով խաղք ու խայտառակ վերջապէս տուն կը հասնինք:

Թէեւ շարունակութիւնը ամօթով պիտի ձգէ մեզ, բայց բան մըն է ըրինք, լման մը ըսեմ գոնէ. հետեւեալ օրը երբ խելքերնիս գլուխնիս եկաւ՝ առ ի վարձատրութիւն մեր մայրիկներէն մէջմէկ ալ փառաւոր ծեծ կ'երանք:

Այդ առաջին անգամ արեւնալս էր. անկէ ետքը պիտի մըն եկաւ վրաս, և երկար տարիներ կաթիլ մը ալքով բերանս չ'առի:

Ուրիշ օրինակ մը. բարեկամիս մէկը ինծի անկեղծօրէն յանձնարարեց որ՝ կերակուրէն առաջ քանի մը գաւաթ օղի խմելը և վրայէն գինի խմելը շատ օգտակար է, մանաւանդ ինծի պէս կազմ ունեցողներուն համար:

Ես ալ բարի սովորութիւն մը ունիմ որ՝ բարեկամի կողմէ անկեղծօրէն յանձնարարութիւն մը եղածին պէս անմիջապէս կ'ընեմ: Տունս որ բնաւ օղի և գինի չէր մտած, մտաւ:

Օրեր, շաբաթներ անցան. օրին մէկն ալ միտքս ինկաւ, «Մայրի՛կ, օղին բեր» ըսի. նայեցանք որ ալքովը ցնդեր՝ անհամ բան մըն է եղեր. «Գինին բեր», գինին ալ քացախի փոխուել էր. ալ կրնաք հասկնալ ինչ աստիճանի ալքովամոլ ըլլալս:

Այս ալ չէ իմ ըսելիքս:

Շատեր խմած ըլլալու համար, գինովեւելու համար կը խմեն, և կը խմեն բոլորովին աննպատակ մարդկութեան սահմանէն դուրս

եկալու աստիճան, այս կարգի խմաններուն շատ հակառակ եմ:

Կը խոստովանիմ ալքոլին սոսկալի վնասակարութիւնը, մարդկութեան հասուցած չարիքները, սակայն ոմանց համար խմելին ներելի կը սեպեմ:

Իւր ամենօրեայ հոգերովը բեռնաւորեալ աղքատը, վիշտերէ և նեղութիւններէ գլուխ չի վերցնող թշուառը, յուսահատ զրկեալը, սիրոյ մէջ խարուած սիրահարը, և սիրտը մեռած դառնահոգին, երբեմն երբեմն իրենց ջերմոտ հոգիները սակաւ ինչ զովացնելու, և իրենց կտրի զգայնութիւնը պահ մի թըմբեցնելու համար՝ երբ գինեւորները դիմեն, մի կարծէք թէ ատոնք գինեմոլներուն դատակարգեն են:

Իմաստուն մը՝ որու համար ըսուած է թէ ոչ իրեն պէս եկած է՝ և ոչ ալ գալիք ունի, տեսէք հազարաւոր տարիներ տաաջ ինչ ըսած է այդպիսիներուն համար:

Օղին կորսուելու վրայ ելողին, և գինին դառնահոգիին տուէք, որպէս զի խմելով իրենց ազգատութիւնը մոռնան և իրենց թըշուառութիւնը անգամ մըն ալ չը յիշեն»:

Եթէ չէք հաւատար ըսածիս, բացէ՛ք Սողոմոն իմաստունի Առակայ գրքին ամենէն վերջի գլուխը, և կարդացէ՛ք 6—7 համարները: Եւ եթէ մեծ ձանձրութիւն չ'ըլլար ձեզի՝ նախ 4—5 համարները կարդացէք, ուր պիտի տեսնէք թէ որոնց համար արգիլուած է:

Պատրաստ եմ իմ աջակցութիւնս նուիրել ամեն անոնց՝ որոնք գինեմոլութիւնը նուազեցնել կը ճգնին, սակայն չպիտի թողում որ դառնահոգիներուն դպչին. որովհետեւ դառնահոգին գինեմոլ մը չի կրնար ըլլալ, իւր հոգիին դառնութիւնները ալքոլով մեղմել ուզելուն՝ մի կարծէք թէ ուրիշներու պէս գիտակցութիւնը բոլորովին կը կորսնցնէ:

Դառնահոգին մինակ իւր անձնական վիշտերովը չի բաւականանար. եղբօրը, ընկերին, բարեկամին և իւր համայնից ցաւերը, հոգերը, վիշտերը, կսկիծները և դառնութիւնները իրն ալ են:

Կը սիրեմ դառնահոգիները, շատ հաճոյքով մտիկ կ'ընեմ իրենց քաջածները, և կենաց մէջ ունեցած դառնահոգիի՝ ելեւէջները, որովհետեւ ատոնք իմն ալ են:

Թոյլէ՛ք, բան մը մի՛ ըսէք, դառնահոգին

ուզած ատենը թող խմէ, քանզի պէտք ունի անոր, պէտք ունի մոռացումի, պէտք ունի վաղանցուկ զուարթութեան մը. և արդէն քա՞նի ժամ պիտի տեւէ այդպէս, չէ՞ մի որ հետեւեալ օրը նոյնն է արդէն:

Եւ մի մեղադրէք զիս՝ երբ խմած տեսնէք, վստահ եղէք որ այդ օրը վիշտ մըն ալ ես ունիմ:

Ահա այս էր իմ ըսելիքս:

Հսկիքս ըսի թէ եւ, սակայն անոնք որ մինչեւ հիմա իրենք զիրենք չ'ին կրնար արդարացնել, վախճամ թէ ասկէց վերջը ըսեն «Ի՛նչ ընեմ, դառնահոգի մըն եմ, պէտք ունիմ խմելու»:

ՔԱՐՈՂ

ՁՄԵՌՈՒԿԻ ՈՐԴԵՐԸ

Պատասխան Հանրագիտակի 15 թիւ հարցումին

Ռօտոսթոյի մի քանի երկրագործներ կը հարցնեն թէ, ձմերուկը որդերէ ազատ պահելու միջոցը ո՞րն է:

Ահա՛ հարցում մը՝ որուն պատասխանը ոչ միայն Ռօտոսթոյի երկրագործներու օգտակար կրնայ ըլլալ, այլ նաեւ բոլոր անոնց որոնք ձմերուկի մշակութիւնով կ'զբաղին, քանի որ ամեն տեղ ձմերուկը քիչ շատ ենթակայ է տեսակ տեսակ հիւանդութիւններու կամ կարգ մը որդեր կը փճացնեն ձմերուկին բերքերը, խօսինք անոնց վրայ:

Անցեալ տարի (1897) երկու տեսակ որդեր մեծ վնաս հասցուցած են Ռօտոսթոյի ձմերուկի դաշտերուն մէջ, դեռ Եւրոպա գտնուելովս չ'կրցի այդ դաշտին որդերը տեսնել:

Ձմերուկին աճման վնասող ամենէն աղետալի որդը փոքրիկ ակար մ'է (acarion)՝ որուն գիտական անունն է acarus cucumeris. այս փոքրիկ որդերը տերեւին վարի երեսին վրայ տանդէլի նման բարակ թելերէ հիւսկէն մը կը կազմեն, և եթէ խոշորացոյցով մը դիտենք, պիտի տեսնենք այս որդերէն հազարներ, որք կը շրջին բարակ թելերուն ուղղութեամբ (այս պատճառաւ է անշուշտ որ մեր երկրագործները կ'էզինդի կը կոչեն):

Այս որդերը ծծիչներու միջոցաւ բոյսէն աննդարար հիւթը կը ծծեն՝ որուն իբր հետեանք տերեւները կը կծկին, կը չորնան ու կ'իյնան, և բոյսն ալ իւր ամենէն կարեւոր գործարանէն (տերեւ) զրկուելով կը վնասուի, ձմերուկը չ'աճիր:

Այս որդերը ջնջելու համար ունենք կը յորդորեն ծխախոտի ջուրով (jus de tabac) տերեւները ջրել: Բայց կը թուի որ այս միջոցը լաւ արդիւնք մը յառաջ չ'ընէր: Եւելի լաւ է փոշիացած ծծումբ ցանել տերեւներուն վրայ, գլխաւորաբար՝ տերեւին յատակի երեսին վրայ:

* * *

Ձմերուկին վնասող երկրորդ որդ մ'ալ կը գտնուի. փոքրիկ սեւ լուրճ մ'է (մեր Ռոտտֆոցներուն կազպէնտը puceron) որ նոր ծիւրը կ'ուտէ և կ'արգիլէ բոյսին կանոնաւոր աճումը: Ասոր առաջը առնելու համար բաւական է գրեխով (շիրիկակ) մը ծխախոտի ջուրը սրսկել բոյսին վրայ:

* * *

Մի քանի երկրագործներու հետ խօսած ժամանակս ինձ պատմեցին թէ՛ անցեալ տարի երբ ձմերուկը 2-3 տերեւներ ունէր, արտին վրայ բազմաթիւ կարմիր թիթեռնիկներ կը թռչտէին. ասոնց մեծութիւնը գրեթէ մէկ սանթիմետր էր, քիչ յետոյ կը տեսնուէին կարմրագոյն (բէնպէ) որդեր տերեւներուն վարի երեսին վրայ, որոնք — հուանական է — կարմիր թիթեռնիկներու (papillon de luzerne) հաւկիթներէն յառաջ եկած են. ասոնք ջնջելու համար իբր գործնական միջոց պէտք զանաք ժողովել և ճշգրտել ոտքին տակ:

* * *

Ձմերուկը ենթակայ է նաեւ գաղութացումին հիւանդութիւններու (maladie cryptogamique), (կարծես գաղութացումներն ալ միմայն հիւանդութիւններ յառաջ բերելու համար ստեղծուած ըլլան):

Սպիտակը (blanc) (այս է հիւանդութեան անունը) յառաջ կուգայ փոքր սունկէ մը որ չաքարի փոշիի նման կը ծածկէ ձմերուկը այլեւայլ կէտերու վրայ: Այս սունկին աճումը դադարեցնելու համար բաւական է փոշիացած ծծումբ ցանել բոլոր բոյսին վրայ:

* * *

Վերջապէս իբր երկրորդ անկային հիւանդութիւն, կայ չարկեղը (chanere) որ յառաջ կուգայ երբ օդը շատ խոնավ և տաք ըլլայ: Ինչպէս անցեալ տարի որ շատ անձրեւոտ և խիստ ալ տաք կ'ընէր: Չարկեղը յառաջ բերող սունկը կը կրծէ բոյսին տերեւներու և պտուղներու հիւստեանները:

Իբր միակ դարման պէտք է պնդուի մը հանել այն մասը որ այս հիւանդութենէն (չարկեղ) վարակուած է: Չարկեղ կոչած հիւանդութիւնն իսկ մեր երկրագործներու թափաք պատրաստ կոչած հիւանդութիւնը ըլլալու է (*):

Ռոստրոյ

Մ. Կ. ՄԱՆԱԲԵԱՆ

(*) Մեր յարգոյ աշխատակից Ե. Կ. Մալաքեան էժ. Ի առաջարկած միջոցները շատ լաւ են, բայց կարելի է նաեւ հետեւեալ միջոցներն ալ գործածել, կեղիքի, սպիտակ, քարշը պատրաստ կամ պարսպաւոր իջուած հիւանդութեանց համար:

Աճուց արգանակ. — 8 լիթր ջուրի մէջ հալեցուցէ՛ք 200 կրամ մարած կիր (կիրը առաջուց կռելու է եւ յետոյ մարելու է. այսինքն՝ չի մարած 200 կրամ ըլլալու է). ուրիշ ամանի մը մէջ խառնեցէ՛ք իւր 1 լիթր ջուրի մէջ 300 կրամ քիմիկ, եւ լեցուցէ՛ք վերի կրաջուրի մէջ. այս գործողութենէն վերջը նոսրէ՛ն զայն ամանի մը մէջ հալեցուցէ՛ք 200 կրամ պղնձի ծծմբ (կոզքաշը) 1 լիթր ջուրի մէջ: Բաղադրութեան մէջ զտնուած 200 կրամ կիրին սեղ կ'ընա՛ք գործածել նաեւ 300 կրամ սոսա:

Պղնձի ծծմբաւ հալելէն վերջը, խառնեցէ՛ք վերի բաղադրութեան, եւ ձմերուկի տունկերուն վրայ սրսկեցէ՛ք մղեղակով մը եթէ ունիք. ապա թէ ոչ ցախաւելով մը. նայելու է որ մասնաւորապէս տերեւներուն սակի կողմը աղէկ մը քրչի այս արգանակով:

Այս գործողութիւնը կատարելու է մայիսի մէջ, հիւանդութիւնը չ'երեցած, եւ երկրորդ անգամ մ'ալ յունիսի վերջերը. վստահ եղի՛ք որ 100ին 90 աղէսքին առաջը առած կ'ըլլա՛ք:

Պոլսոյ երջականներ գրեթէ ամեն տարի ձմերուկի տունկերը պարսաւա՛ք կը վարակուին. (հաւանական է որ Ռոստրոյ եւ այլու ալ այնպէս ըլլայ) ուստի կրկին անգամ կը յանձնարարուի ձմերուկ մեակողներուն, որ վերոյիշեալ դեղերը հիւանդութիւնը երեւալէն առաջ դարմանը ընեն, հիւանդութենէն վերջը ամեն դարման նուազ ազդեցութիւն կ'ընեն եւ շատ անգամ ալ ապագային կը մնան:

Իսկ ձմերուկի լուրններուն եւ քրքուրներուն համար կ'ընա՛ք գործածել թէ ծխախոտի հիւրը օգտակարապէս եւ թէ՛ մեր ներկայացուցած միւս միջոցաւոր դեղերէն իմե՛ք:

Լիառնա են՛ք որ այս տարի Մ. Մալաքեան էժէնի, այդ հիւանդութեանց եւ վնասակար միջոցներու վրայ օգտակար ուսումնասիրութիւններ պիտի կատարէ, եւ արդիւնքը նաղորդէ Հանրապետականի. որով՝ թէ իր հայեցակցաց եւ թէ միանգամայն ամեն ձմերուկ մեակողներու օգտակար պիտի ըլլայ:

Զ. ԲՈՒՏ

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՊԱՐՏԻՉՊԱՆՆԵՐՈՒՆ
ՀԱՄԱՐ

Միջատասպան դեղեր

1. Ծխախոտի ճիւղ. — Եւրոպայի մէջ
ռէժիի ձեռակերտարանները պատրաս-
տելով կը ծախեն: Կրնաք հետեւեալ
կերպով պատրաստել. առէք 50 կոամ
ծխախոտ, ըլլայ տերեւ, ջարդուած կամ
փոշի, և 1 լիթրա ջուր. եռացուցէք
լաւ մը՝ մինչեւ որ շաւիղէ թանձրու-
թեան հասնի. պաղելէն վերջը պարզու-
տէ անցուցէք (լաթէ մը սիւղմիշ ըրէք) և
պահեցէք շիշի մը մէջ: Գործածութեան
ժամանակ 1 լիթրա պարզ ջուրի մէջ
խառնեցէք այս հիւթէն 40էն 100 կոամի
հաշով և ձարձատեցէք տունկերուն
վրայ մշեղակով (pulvérisateur) — տեսակ
մը գործի է — ջուրը ուժով հրելով, մու-
խի պէս շատ բարակ կը ժայթքեցնէ.
սափրիչներու խանութը կը գտնուի այս
գործիքին փոքր տեսակը, որով գլխուն
և դէմքին վրայ պարզ ջուր կամ դէն-
քինաի եւայլն. շատ կը սրսկեն. փոքր
պարտէզներու համար ասոնցմէ կարելի է
գործածել:

Միտիուէ վարակուած այգիներու
դարմանման համար, այժմ Հանրային
Պարտուց վարչութիւնը բերել տուած է
այս մշեղակներուն մեծ տեսակները:

Ծխախոտի հիւթը եթէ ասանկ գոր-
ծիքի մը միջոցաւ ուժով չի ժայթքուի,
ազդեցութիւնը մեծ չ'ըլլար:

2. Առէք 50 կոամ ծխախոտ, 500
կոամ (կէս լիթրա) ջուրի մէջ մէկ քա-
նի վարկեան եռացուցէք, աւելցուցէք
վրան 5-10 կոամ նատրի բնածխատ
(ոտա). պաղեցուցէք և գործածեցէք
վերը յիշուած եղանակով:

3. Քարիւղի օշարակ. — Առէք 100
կոամ սովորական օճառ (շաւիղէի սպիտակ).
— 2 լիթրա քարիւղ — 1 լիթրա եռա-
ցած ջուր, և պատրաստեցէք հետեւեալ
կերպով:

Նախ ջուրը եռացուցէք, օճառը մէջը
հալեցուցէք, և վերջը լեցուցէք վրան
քարիւղը, 10 վարկեանի չափ աղէկ մը
խառնեցէք, մինչեւ որ խառնուի պէս ըլլայ.
այս գործողութենէն վերջը դրէք նորէն
կրակին վրայ խառնուրդը, եռացուցէք
անգամ մ' ալ միշտ խառնելով, որպէս
չի քարիւղը չի բռնկի. վա՛ր առէք և պա-
ղեցուցէք: Գործածութեան ժամանակ
այս խառնուրդին 1 լիթրային վրայ 10
լիթրաի չափ ջուր խառնելու է, և վերը
յիշուած մշեղակով կամ ցախաւելով
(շաւիղէի «խիւղէ») մը սրսկելու է տունկե-
րուն վրայ: Գործածուած ջուրը լեղի
ըլլալու չէ, որովհետեւ ոչ քարիւղը և ոչ
ալ օճառը չեն խառնուիր հետը:

4. Միջատասպան տիւֆուռի. — Ջուր
10 լիթրա. — արարիկ օճառ (պար-
պար, կակուղ դեղնադոյն օճառ մ'է, որ
պարպար կը նմանի) 300 կոամ. — Իգա-
փող 152 կոամ (դեղագործներու ծա-
խած և բիւէթա կոչուած մլուկները
ջարդող փոշի):

Ջուրը եռացուցէք, օճառը լաւ մը
հալեցուցէք մէջը, խառնեցէք իգափողը
պզտիկ եփ մը տուէք. պաղեցուցէք և
յետոյ գործածեցէք վերը յիշուած եղա-
նակներէն մէկով:

5. Առէք ջուր 10 լիթրա. — Արարիկ
օճառ 300 կոամ. — Բեւեկնի խակու-
թիւն (թիթէմէնթի բուհու կամ նէֆթ
եաղի, աղէկը ըլլալու է):

Ջուրը եռացուցէք, օճառը հալեցու-
ցէք մէջը, վար առէք քիչ մը պաղելէն
վերջը կամաց կամաց բեւեկնի խակու-
թիւնը մէջը լեցուցէք և շարունակ
խառնեցէք:

6. Ջուր 1 լիթրա. — Արարիկ օճառ
100 կոամ. — քարիւղ 50 կոամ:

Եռացուցէք ջուրը, օճառը հալեցու-
ցէք մէջը և յետոյ խառնեցէք քարիւղը:

7. Միւլֆօ-Քառպօնիաթ տը բօթասիօմ
10 կոամ. — Ջուր 1 լիթրա:

Խառնեցէք իրար պարզապէս և գոր-
ծածեցէք:

Այս վերջինը ամենէն ազգուն է:

Վերոյիշեալ միջատապան դեղերը կրնան գործածուիլ առ հասարակ բոլոր լուծ (աղած պիթի, ինչ որ մուկի, լուի կամ ոչիլի կը նմանի տունկերուն վրայ) որդ, թրթուր, զեռուն և իրենց նմանները ոչնչացնելու համար, բլլայ ծառերու, բանջարեղէններու կամ ծաղիկներու վրայ: Եթէ տունկը փափուկ է, պէտք է վրան աւելցած ջուրի քանակութիւնը շատցնել: Իսկ զօրաւոր տունկերու համար ալ քիչ ջուր դնելու է:

Մենք վերոյիշեալ բաղադրութիւններուն մէջ միջին չափ մը միայն դրինք:

Լ. ԲՈԼՍ

ՎԱՐԴԱԼՈՒԻՃՆԵՐԸ ԻՆՉՊԷՍ ԶՆՋԵԼՈՒ Է

Պատմական քիւ 13

Վարդի տունկերը աւրող, կրծող շատ տեսակ միջատներ կան, չենք գիտեր թէ ո՞րու համար է ձեր հարցումը: Բանի որ դուք անոր ձեւին կամ կազմին վրայ դոյզն գաղափար չէք տուած, ևս բացատրեմ անոնց մէջէն ամենէն աւելի վարդենիները վնասող տեսակը, դուք ալ ուշով կարդացէք և բաղդատեցէք ձեր պարտեզի վարդենիները սպառնալու տեսակին հետ, և ըստ այնմ վարուեցէք: Ամենէն աւելի վարդի տունկերը վնասող կանաչ վարդալուծն է (pucceron vert) 3 հազ. մեթր (միլիմեթր) երկայնութիւն ունի, քիչ մը հաւկթածեւ է մարմինը, գոյնը բաց կանաչ կըլլայ ամառը, իսկ մոյգ (խոյի) կանաչ ձմեռը: գլուխը սեւ, հազիւ թէ տեսանելի երկու փոքր աչքերով կնճիթ մը ունի՝ որ աւելի ծծիչ մ'է: Երկու սեւ երկայն բողկուկներ (միջատներու գլխուն վրայ եղջիւրի նմանող երկայն և բարակ մազեր), որ միջատը կեցած ատեն կռնակին վրայ կը ծռէ: փորին երկու կողմը գտնուած մասնաւոր գեղձերէ տեսակ մը խէժ կ'արտահոսէ: 4 թեւեր ունի, որոնց երկուքը շատ փոքր իսկ միւս երկուքը մարմինէն ալ աւելի երկայն: Այս լուծը հաւկթ չ'ածեր, այլ գար-

նան առաջին օրերուն, երբ առաջին տեսակը կ'արտադրէ: Կենդանի փոքր լուծներ են: Մենդարերութիւնը կը տեւէ 3-4 վարդենի, էգը կը բարձրացնէ որովայնը, աջ ու ձախ տատանելով շարժումներ կ'ընէ, և փոքրիկ լուծը տակաւ դուրս կ'ելլայ նախ յետնակողմը կ'երեւի, և երբ միայն գլուխը կը մնայ, իսկոյն որովայնը կը խոնարհեցնէ և բողբոջին վրայ կը զետեղէ գայն, որ ծնելուն պէս կը քալէ և կ'երթայ մօրը փորին տակ ապաստանիլ: Միեւնոյն բողբոջին (ֆիլիզ) վրայ 10նի չափ ձագ կը զետեղէ, և յետոյ թռելով կ'անցնի ուրիշ բողբոջի մը վրայ, և այսպէս շարունակաբար, մինչեւ որ իր ծննդաբերութեամբ սպառի և մեռնի: Նորածիւնները էգ կը ծնին, և երբէք արուի մերցաւորութեան պէտք չ'ունին, իրենց սաղմոյսին վիճակի մէջ արդէն բեղմնաւորած են, և ծնելէն 15 օր վերջ ծննդաբերութեան կ'սկսին, և կը շարունակեն մինչեւ իրենց վերջին շունչը: Ալ երազեցէք թէ որ աստիճան արագ օրէն կըբազմանան, և թէ դուրսութեամբ առաջըր առնելու համար, պէտք է գարնան առաջին օրերուն վարդի տունկերը քննել, և այն միջոցին որ տակաւին ծննդաբերութիւն չեն սկսած և սակաւթիւ են ոչնչացնել զանոնք: որովհետեւ՝ այդ միջոցին երբ մէկ լուծ սպաննէք, 20 000ի մօտ նորածին լուծներ ոչնչացուցած պիտի ըլլաք, որոնք հետզհետէ պիտի արտադրուին:

Կարգ մը միջատներ կան, որոնք այս լուծին շատ հակառակ են, և անոնցմէ մեծ քանակութեամբ կ'ոչնչացունեն:

Մրջիւնները այդ լուծներուն արտադրած խէժը այնչափ կը սիրեն որ, աշխուժութեամբ ամեն կողմ կը փնտռեն զանոնք, և երբ գտնան, կը յարձակին վրան և կը ծծեն մինչեւ որ միջատը սատկի: Երբ վարդի տունկին վրայ մրջիւն տեսնաք, վստահ եղիք որ հոն անպատճառ վարդալուծներ կան:

Բայց մրջիւններէն աւելի ահուելի թշնամի մ'ունի վարդալուծը: գրեթէ մանրագիտական փոքրիկ հետաքննող պիծակ (ichneumon) մը, որ վարդատունկերու բոլորտիքը թռչտի, և լուծներ կը փնտռէ, և երբ տեսնայ, ակնթարթի մը մէջ վրան կը նետուի, փորին վրայէն կը ծակէ և անոր մարմնոյն մէջ հաւկթ մը կը զետեղէ: Այսպէս ծակուած լու-

իճը կը բաժնուի իր ընկերներէն, և իր ծծի-
չով կը կառչի տերեւի մը կամ բողբոջի մը,
ուր կը մնայ անշարժ, գոյնը կը փոխուի կար-
միր: Երեսուն օրի չափ այդ վիճակին մէջ
կը մնայ, և այդ միջոցին փորը կը բացուի և
փոքրիկ հետահան պիծակ մը մէջէն դուրս
կը թռի: Միլիօններ կ'սպառեն այսպէս պի-
ծակները, բայց միլեառներով կը գտնուին
տակաւին ապրող, զորս ոչնչացնելու համար
չատ միջոցներ կը գործածեն, բայց դժբաղ-
դարար այն չափ շուտ կ'աճին չարահիւսները,
որ դժուարաւ առաջը կ'առնուի: Բացառ-
ելով ձեզ ատոնց մէկ քանի դիւրին և աղէկ
տեսակները: (Տես ներկայ թերթիւ 157 ե-
րեսը):

Ղ. ԲՈԼՍ

ՇԵՐԱՄԱՐՈՒԾՈՒԹԻՒՆԸ

ԲԱՍԹԵՕՌԵԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆՈՎ

(Շար. 8-ն քի. 9)

Երկրորդ շրջան. — Առաջին խորհրդացումը
լրանալուն պէս, թրթուրներուն վրայ ծակ-
ծրկուած թուղթ կը տարածեն, թեթեւ ճաշ
մը կ'ուտան, երկրորդ ժուռին քիչ մը առա-
տօրէն և կը փոխեն անկողինը: Խօսինք քիչ
մը այս անկողնոյ փոփոխման վրայ:

Անկողնոյ փոփոխումը անհրաժեշտ պէտք
մ'է, որ կը կայանայ որդերը իրենց աղբէն
զատել, որուն խոնաւութենէն և փտութե-
նէն յառաջ եկած մեաւորները (միազմադիւր,
մասնաւորապէս գաղջ տաքութեան մէջ
գտնուող կարգ մը գործարանաւոր նիւթե-
րու յամր փտութենէն առաջ եկած վնասա-
կար արտաբերումներ, որոնք իրենց մէջ կը
պարունակեն արենային խոնգարում պատ-
ճառող մանրէներով) անոնց առողջութիւնը
կը վթարեն:

Անկողնոյ փոփոխումը, որ շատ տեղեր տա-
կաւին կը կատարեն հնաւանդ դրութիւննե-
րով, խելացի շերամաբոյծ մը պէտք է ի
սպառ մերժէ: Այս հնաւանդ դրութիւնը կը
կայանայ հետեւեալ եղանակին մէջ: Թըր-
թուրները արթննալուն պէս, անոնց տե-
րեւներ կուտան, որոնց վրայ հաւաքուել-

նուն պէս, ձեռքով տերեւները կը վերցնեն,
որուն հետեւանքն է դժուարութիւններ,
և անհոգութենէ առաջ եկած կորուստներ:
Թրթուրները կը ճգմուին, կը վրաւորուին,
կը սատկին, հոս ու հոն կ'իյնան, և կ'սկսին
հոտիլ: Ուրկէ՝ յառաջ կուգան թէ մթնոլոր-
տի ապականութիւն և թէ բերքի զգալի նուա-
զում: Ուրիշներ կը գործածեն խիստ մանր
ծակերով ուղեկաններ վանդակներուն մեծու-
թեամբ, որ կը տարածեն թրթուրներուն
վրայ, երկու ժուռ ճաշ կուտան, և երբ բոլոր
թրթուրները ուղեկանին երեսը ելլան, երկու
հոգի ուրկանին ծայրերէն բռնելով ուրիշ
մաքուր վանդակի մը վրայ կը տանին: Բայց
տարած ատենին, որովհետեւ ուղեկանը կա-
կուղ և թուլ է, մէջտեղը կը գողաւորի և
բոլոր թրթուրները իրարու վրայ կը հաւաք-
ուին, մէկգմէկ կը ճնշեն, կը ճզմեն և կը վի-
րաւորեն:

Բայց էօժէն Ռօպէն անուն խելացի շերա-
մաբոյծ մը այս մասին խիստ գնահատելի
գիւտ մ'ըրած է, որուն շնորհիւ բոլոր այդ
դժուարութիւններուն առաջը առնուելով
հանդերձ, թրթուրներու տեղափոխումը չու-
տով կը կատարուի, և երբէք անոնցմէ վնաս-
ուող չի գտնուիր: Վերոյիշեալ շերամաբոյ-
ծին գիւտը ինչպէս վերը ըսինք, տեղափոխ-
ման ժամանակ, թրթուրներուն վրայ ծա-
կուկէն թուղթ տարածելու դրութիւնն է:
Եւ ինչպէս տեսանք վերը, որդերուն նոր ծը-
նած ատեն, զանոնք տերեւիկներով բուծա-
րաններուն վրայ բերուած ատեն, տակեր-
նին թուղթ պէտք է փռել, որպէս զի վան-
դակին ճեղքերէն վար չ'իյնան: Բայց այդ
թուղթերուն վրայ երկար ատեն մնալով, ի-
րենց կղկղանքը (աղբ) տերեւներու կտոր-
ուանքին հետ խառնուելով, նեխամէտ աղ-
բաղէշով մը կը վերածուի, որ պէտք է մաք-
րել, և հեռացնել որդերու ներկայութենէն,
որպէս զի՝ անոնց գարշահոտ արտաբերերը
որդերուն առողջութիւնը չի վթարեն: Ահա-
ւասիկ այս պատճառաւ երբ թրթուրներուն
ճաշը պիտի տրուի, նախ անոնց վրայ կը
տարածեն ՅՈ հ. մեթր լայն 45 հ. մեթր եր-
կայն թուղթեր, որուն ամբողջ մակերեսոյ-
թին վրայ մանր ծակեր բացուած են: Այս
թուղթերուն վրայ կը տարածեն տերեւի
ջարդուկը, և որդերն անմիջապէս ծակերէն

վեր սողողակելով տերեւներուն վրայ կը տա-
րածուին: Բայց որովհետեւ երբեմն կը պա-
տահի որ, որդերէն ոմանք փոխանակ թուղ-
թին երեսը ելլալու, միայն գլուխնին կ'ան-
ցընեն ծակերէն ներս և այնպէս կ'ուտեն,
անոր համար սպասելու է, և երկրորդ ճաշ
մը տրուելէն վերջ միայն կատարելու է ա-
նոնց տեղափոխումը: Բոլոր որդերը այն ա-
տեն թուղթերուն երեսը ելած են, բայց ե-
թէ անոնցմէ ոմանք իրենց նախկին անկող-
նոյ վրայ մնացած գտնուին, պէտք է զա-
նոնք նետել, որովհետեւ շատ կարելի է որ
անոնք հիւանդ ըլլան: Երբ այսպէս թուղթե-
րը որդերով կը ծածկուին ամբողջովին: այն
ատեն անոնց ծայրերէն բռնելով տեղաւորե-
լու է ու շաղթութեամբ քրթակուին (թխուառ)
մէջ:

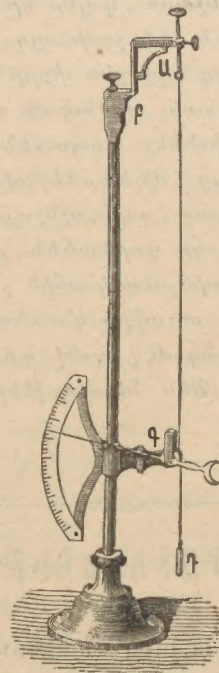
Թղթակալը կազմուած է 30 հ. մեթր լայն
և 45 հ. մեթր երկայն տախտակէ մը, որուն
մէկ կողմը կտր մը կայ, և երեք կողմը 5 հ.
մեթր բարձրութեամբ տախտակներով եզեր-
ուած է, և կտրին դիմացի կողմը միայն ա-
ռանց եզերքի է, որպէս զի ծակոտէն թուղ-
թը անարգել սահելով իջնայ: Այս կերպով
ահա որդերը ծակոտէն թուղթերուն վրայ
առնելով, և թուղթերն ալ մէկիկ մէկիկ
թղթակալին վրայ դնելով կը տանին որոշ-
եալ բուժարանին վրայ զետեղելու, ու շաղ-
թութեամբ թղթակալներուն վրայէն սահեցը-
նելով, որ գործողութիւնը կը կատարուի
առանց ձեռք դաշնելու որդերուն: Եթէ ի-
րենց նախկին անկողինին վրայ մնացած որ-
դերէն ոմանք քաջառողջ երեւին, և որ թե-
րեւս անծանօթ պտտահաւ մը չեն կրցած
թուղթին վրայ ելլել, այն ատեն առէք զա-
նոնք, բայց զատ բուժարանի մը վրայ դրէք,
և երբեք միւսներուն մի խառնէք, որպէս զի
չըլլայ որ իրենց տեսքէն խաբուած ըլլալով,
տխտաժէտ որդեր միւսներուն խառնած ը-
լաք, և ամբողջ բերքը վտանգէք:

(Շարունակելի)

Հ. ԲՈՒՍ

ԾԱՆ. — Շերամի յօդուածինմէջ, մեր յարգե-
լի խմբագրապետին բացակայութեան պատ-
ճառով՝ սխալ մը սպրդած է, այն է թէ՛ թիւ
15 պատկերը այս թւոյն մէջ պիտի հրատա-
րակէինք, և որուն բացաարութիւնը այս
յօդուածին մէջ կը գտնուի: Իսկ թիւ 16

պատկերը (խոնաւաչափ) որ չէինք հրատա-
րակած ստորեւ կը զետեղենք:

Պատ. թիւ 16. — խոնաւաչափ

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Շնորհակալութեամբ կ'արձանագրենք
հետեւեալ նուէրները, որոնք եղած են
զանազան վարժարաններու համար:

1. Մալկարա բնակող ազգայիններէն
Տր. Սանտալճեան էֆէնտի՝ իբր նախ-
կին սան Խաս-Գիւղի ներսնեան վար-
ժարանին՝ կը նուիրէ 1 տարեկան Հա-
թիւ Առաջին թիւէն սկսեալ:

2. Դարձեալ Մալկարա ազգային-
ներէն Կարապետ էֆ. Վալթան կը
նուիրէ մէկ եռամսեայ, մեր յարմար
դատած վարժարանին, Տնօրինութիւնս
կը զրկէ Եալովայի Եալաք-Տերէի ազգ.
աղբատ վարժարանին:

ԱՐՏՈՒՏԱՏԵՐ ԱՐԻՔՆ ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

ՄԼՈՒԿՆԵՐԻՆ ՄԻ ԶԱՐԶԱՐՈՒԻՔ

Մլուկները որ շատ աւելի կը գտնուին Գուժ-Գարուի կողմերը, սկսած են իրենց անտանելի ներկայութեամբ պատուել:

Մի նեղուիք,

Դիմեցէք Խաչիկ Ֆէսճեանի դեղարանը, Լանկա Ալաճա-Մէսճիտ Թիւ 9, հոն պիտի գտնէք մլուկի փոշի Խաչ, և միանգամայն ամեն դրպանի դիւրամատչելի:

ԳՐՔԵՐՈՒ ՅԱՆԿ

Ֆէսճեան. — Հեղինակ Գէորգ Էֆ. Թորգոմեան. — Սոյն տաճկերէն հեղինակութեան մէջ կը խօսուի Քիլօքսերայի վնասներուն և դարմաններուն վրայ: Դին 100 փարայ:

Հենրի Պետրուս. — Լինհարտ և Գերարուդ. — Մանկավարժական վիպակ: Դին 5 զրուշ:

Դաւիթ Թրանսաղոյ — Մարգարանուծիւն. — Տ. Գ. Զարգարեան 1870. Թրգմ. Ս. Ղուկասեան էջ 139. — Սոյն գրքի մէջ կը խօսուի մարդկային տեսակին. ծագում մարդոյ և այլեւայլ շահեկան նեւթոյ վրայ, թէեւ մոռցուած գիրք մը կրնայ իր նորութիւնը ունենալ, Դին զեղչեալ 3 1/2:

Կիւս-Բէնէ. բարձր պարտի իշխ. — Հեղինակ իշխանուհի Ուսուսով 1894, էջ 147. — Մանկավարժական հարցերով զբաղողներու կարեւոր: Դին 5 զրուշ:

Վալը և Դաւարոս Ժամանակ. — Թրգմ. Օր. Ն. Յ. Իսաեան. — Խիստ բարոյական երկու վիպակներ կը պարունակէ: Դին 6 զրուշ:

Օնան-Բեդլ. — Հեղինակ Տր. Բլեման. Թրգմ. Ե. Մուրադեան. — Ոյր մէջ կը խօսի գիշութեան և այլ հիւանդութեանց վրայ: Դին 5 զրուշ:

Անանիան Խաչիկեան. — Երեք մասէ բաղկացեալ սոյն հատորիկը՝ որ կը պարունակէ 1. Ծնողք և իր զաւակունք, 2. Մա-

խու ապրանք, 3. Էրիկ կնիկ. — Շատ սիրուն կերպիւ նկարագրուած է մեր վարքն ու բարքը ամուսնական խնդիրներու մէջ: Դին 4 զրուշ:

Կը վաճառուի Զարգարեան Դրատունը: Գաւառները կը զրկուի նոյն գներով, առանց բօսթաի յաւելումի:

ՀՈՆԿ-ՔՈՆԿ-ԱՆՅԱՆ-Կ. ՊԱՆԻՍ

ՄԵՐ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ԹԵՅԻ

ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԵՒ ԻՍՏԱՆԻԵԱՆ

ձեւով պէյ խանի դրան կից, քիւ 10

Ամենէն լաւ թէյերու ամենէն ընդարձակ վաճառատունը Կ. Պոլսոյ մէջ, որ ճիւղեր ունի Օսմ. Տէրութեան ամէն կողմերը: Գաւառներու յանձնարարութիւնները փութով և խնամով կը կատարուին:

Ձինական, Հնդկական, Ճաւայի և Սէյլանի էն աղնիւ թէյերէն ուղղակի բերուած, կը գտնուին հոն:

Զգուշանալ սոյն վաճառանիշին կեղծերէն:

Փնտռել ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԵՒ ԻՍՏԱՆԻԵԱՆ Ստորագրութիւնը:

Հանրագիտակցութեամբ կը հրատարակուի ամեն Շաբաթ օր կանոնաւորապէս .
կը պարունակէ Դրական , Դիտական , Երկրագործական , Տնտեսական , Արհեստական եւայլն , եւայլն . շահեկան նիւթեր .
Երկրագործական , Արհեստական եւ Իրաւաբանական հարցումներու միշտ պատասխանները կը արուին մասնագէտներու ձեռքով .
Բաժանորդագրութիւնք և թղթակցութիւնք ուղղելի են առ Տնօրինութիւն Հանրագիտակցութեամբ լրագրի

Կ. Պոլիս , Զարդարեան Գրաստան , Զագմահրար-Յօգուեստ քիւ 50

در علیہدہ چقماچیلرہ ۵۰ نومولی زارطاریان کتبخانہ سندہ (حاضر اقداد) مجموعہ علوم غریبہ سی ادارہ سندہ

Հանրագիտակցութեամբ պատրաստ է ընդունիլ ամեն տեսակ ծանուցումներ , ազդարարութիւններ , խիստ գիւրամատչելի պայմաններով . հրատարակիչներէ կը խնդրուի իրենց երկերէն զրկել երկու օրինակ , զոր պիտի ազդարարենք հասարակութեան , կարեւորներուն վրայ ընելով մեր քննադատումը .

ԳՈՐԾԱԿԱԼ Ք ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԻ

ԱՅՆԹԱՊ . — Գարեգին էֆ . Պօղարեան	ԿԻՐԱՍՈՐ . — Արմենակ էֆ . Սօմունճեան .
ԱՏԱ-ԲԱԶԱՐ . — Ստեփան էֆ . Սափրիչեան	ԿԵՍԱՐԻԱ . — Գեր . Տրդատ Մ . Վ Պալեան .
ԱՐԱԲԿԻՐ . — Յ . Պ . էֆ . Մանուէլեան .	ՄԱՐԱՇ . — Արժ . Տ . Յովհաննէս քահանայ
ԱԹԷՆՔ . — Մկրտիչ էֆ . Մանուկեան .	Վարժապետեան .
ԳՈՒՐՏ-ՊԵԼԷՆ . — Արժ . Տ . Ստեփան քահանայ Մկրեան .	ՄԱՆՁԵՍԹՐ . — Յակոբ էֆ . Բողատեան .
ԳԱՀԻՐԷ . — Մ . Պաղտատար էֆ . Ս . Նաթանեան .	ՄԱՐՁՈՒԱՆ . — Յովհաննէս էֆ . Յակոբեան .
ԷՐՁՐՈՒՄ . — Եդ . էֆ . Տ . Ազարեան .	ՄԱՐՍԻԼԵԱ . — Նազարէթ էֆ . Զարդարեան .
ԹԵՀՐԱՆ . — Կարապետ էֆ . Բարարեան .	ՄՈՒՇ . — Գեղամ էֆ . Տ . Կարապետեան .
ԻԶՄԻՐ . — Կարապետ էֆ . Մալճանեան .	ՊԱՆՏԸՐՄԱ . — Արմենակ էֆ . Ս . Մսրեան .
ԻԶՄԻՏ . — Աբրահամ էֆ . Կտաւճեան .	ՊԱՐՏԻԶԱԿ . — Վահան էֆ . Ճիլունի .
ՄԱԼԿԱՐԱ . — Վ . Մանուկ էֆ . Զօլաքեան .	ՊՐՈՒՍԱ . — Օննիկ էֆ . Լուիֆեան .
ԽԱՐԲԵՐԴ . — Խոսրով էֆ . Քէշիշեան .	ՌՈՏՈՍԹՕ . — Յովհաննէս էֆ . Տէմիրեան .
ԿԵԼԻՊՈԼՈՒ . — Յովսէֆ էֆ . Տէր-Յովսէֆեան .	ՍԱՄՍՈՆ . — Կարապետ էֆ . Սէֆէրեան .
	ՍԸՎԱԶ . — Յ . էֆ . Գարակէօզեան .
	ՏՐԱՊԶՈՆ . — Սահակ էֆ . Էթմէքճեան .

ԳՐԱՏԱՆԻՆ ԶԱՐԳԱՐԵԱՆ

Դիրք գնել կ'ուզե՞մ , դիմեցե՞մ Զարդարեան Գրաստանը . հոն միշտ պիտի գտնե՞մ ամեն ուզածնիդ եւ միշտ գեղջով :

Հանրագիտակցութեամբ կը ծախուի ամեն լրագրովաճառաց քով , մասնաւորաբար

Լանկա , Խաչիկ էֆ . Ֆէսճեան Դեղարանը .
Սամաթիա , Կայարանը թիւթիւնճիւ Արթին աղաի խանութը .
Մագրի-Դիւղ , Պօղոս էֆ . Աղնաւորեանի խանութը .
Գատը-Դիւղ , Լեւոն էֆ . Զպուքճեան Գեղարանը .
Սկիւտար փիշթօֆճեան էֆ . ի խանութը .
Բերա , Մեծ փողոց Գառնիկէֆ . Կիւլէրեանի խանութը .